

Eletty, oleva ja tuleva. Traumainformoitu valokuvatyöskentely lastensuojelun sijaishuollossa

Satu Haavisto & Elvi Rista

2023 Laurea

A decorative horizontal bar at the bottom of the page, divided into three segments of different colors: pink, blue, and teal.

Laurea-ammattikorkeakoulu

**Eletty, oleva ja tuleva. Traumainformoitu valokuvatyöskentely
lastensuojelun sijaishuollossa**

Satu Haavisto & Elvi Rista
Sosionomi
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2023

Satu Haavisto, Elvi Rista

Eletty, oleva ja tuleva. Traumainformoitu valokuvatyöskentely lastensuojelun sijaishuollossa

Vuosi

2023

Sivumäärä

60

Kehittämistyönä toteutetun opinnäytetyön tarkoituksena oli toteuttaa luoviin ja toiminnallisiin menetelmiin perustuvaa traumainformoitua valokuvatyöskentelyä lastensuojelun sijaishuollossa asuvien nuorten kanssa. Tavoitteena oli työskentelyyn osallistuvien nuorten osallisuuden kokemuksen vahvistuminen ja voimaantumisen kokeminen työskentelyn avulla. Työelämäkumppanina kehittämistyössä oli Familiar Oy:n Etelä-Suomessa sijaitseva lastensuojelun sijaishuollon erityisyksikkö.

Kehittämistehtävässä pureuduttiin yhtäältä työskentelyn ilmapiiriin kehittämiseen traumainformoidusta näkökulmasta niin, että tapaamisissa toteutui riittävän turvan kokemus. Toisaalta valokuvaterapeuttisia menetelmiä kehitettiin traumainformoidusta näkökulmasta niin, että kehitetyn työskentelytavan avulla asiakkaiden työskentelyprosessi mahdollistui sekä vahvisti heidän voimaantumistaan ja osallisuuttaan.

Valokuvatyöskentelyn kehittämisessä käytettiin menetelmänä kokeilukulttuurin lähestymistavan mukaista ketterää kokeilua ja oppimissykliä, jossa pyrkimyksenä on pienten ja suhteellisen nopeiden kokeilujen toteuttaminen matalalla kynnyksellä. Kehittämistyön ketterää kokeilua noudatteleva valokuvatyöskentely perustui luovien ja toiminnallisten menetelmien käyttämiseen sosiaalialan viitekehyksessä ja myös traumainformoidun työotteen integroimiseen työskentelyyn haavoittuvassa asemassa olevien nuorten kanssa.

Kehitetty traumainformoitu valokuvatyöskentely toimii voimauttavana käytänteenä, jonka avulla sosioemotionaaliset taidot ja resilienssi lisääntyvät sekä edistävät trauman jälkeistä kasvua. Nämä mahdollistavat myös toimintaan osallistuvien asiakkaiden osallisuuden kokemusten vahvistumisen.

Asiasanat: nuoruus, lastensuojelun sijaishuolto, traumainformoitu työote, kokeilukulttuuri, valokuvatyöskentely

Satu Haavisto & Elvi Rista

Past, Present and Future. Trauma-informed Photographic Work in Foster Care in Child Welfare

Year 2023

Pages

60

The purpose of the thesis, actualized as development work, was to implement trauma-informed photographic work based on creative and functional methods with teenagers living in child welfare foster care. The goal was to strengthen the participation experience of the teenagers engaging in the endeavor and to experience empowerment through work. The work-life partner in the development work was Familiar Oy's special child welfare foster care unit located in Southern Finland.

On the one hand, the development task dealt with the development of the working atmosphere from a trauma-informed point of view, so that the meetings had an experience of sufficient safety. On the other hand, phototherapeutic methods were developed from a trauma-informed perspective, so that with the help of the developed way of working, the clients' working process became possible and strengthened their empowerment and participation.

In the development of photographic work, agile experimentation and a learning cycle in accordance with the culture of experimentation approach were used as a method. The aim of this method is to implement small and relatively quick experiments with a low threshold. The photographic work following the agile experimentation of the development work was based on using creative and functional methods in the framework of the social sector and also on integrating a trauma-informed approach to work with teenagers in a vulnerable position.

The developed trauma-informed photo-working acts as an empowering practice that increases socio-emotional skills and resilience and promotes post-traumatic growth. These also make it possible to strengthen the participation experience of the clients engaging in the activity.

Keywords: adolescence, child welfare foster care, trauma-informed approach, experimental culture, photographic work

Sisällys

1	Johdanto	8
2	Kehittämistyön työelämäkumppani	9
3	Kehittämistyön tarkoitus ja tavoite	9
4	Nuoruus ja lastensuojelu.....	10
4.1	Nuoruus	10
4.2	Lastensuojelu nuoren tukena	11
4.3	Nuoret lastensuojelun sijaishuollossa	14
5	Traumainformoitu työote ja luovuus	16
5.1	Trauma ja kiintymyssuhdeteoria.....	17
5.2	Polyvagaaliteoria	20
5.3	Traumainformoitu työote.....	21
5.4	Traumainformoitu ohjaajuus	23
5.5	Luovuus ja terapeuttilinen rakennettu valokuva.....	25
6	Kokeileminen ja ketterä oppimissykli	30
6.1	Kokeilukulttuuri.....	31
7	Kehittämistyön toteutus	33
7.1	Vuoropuhelu	34
7.2	Tavoite	38
7.3	Kokeilu	38
7.4	Reflektio	44
8	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	46
9	Eletty, oleva ja tuleva valokuvassa	49
	Lähteet	54
	Kuviot.....	57
	Liitteet	58

1 Johdanto

Käsillä oleva kehittämistyö sai tavallaan alkunsa jo kaksikymmentä vuotta sitten: Opiskelimme yhdessä valokuvausta Lahden ammattikorkeakoulun muotoiluinstituutissa. Valmistuttuamme työskentelimme tahoillamme valokuvan parissa noin 15 vuotta, kunnes päätimme molemmat suunnata kohti uusia haasteita. Meistä tuli toisen kerran opiskelijakollegoita vuonna 2020 Laurea ammattikorkeakoulun sosionomiopinnoissa.

Opintojemme aikana ajatus sosiaalialan ja valokuvan luovien menetelmien yhdistämisestä on otettu esille sekä opiskelutovereiden, opettajien että yhteistyökumppaneiden toimesta aina, kun työhistoriamme on tullut esille. Meille valokuvan hyödyntäminen sosiaalialalla ei kuitenkaan ole ollut itsestäänselvyys, sillä uutta näkökulmaa valokuvaan työvälineenä ei ole ollut ihan helppo löytää. Otimme etäisyyttä välineeseen ja annoimme ajatuksen muhia kolme vuotta. Opintojemme viime metreillä, opinnäytetyössä, meille tarjoutui tilaisuus palata juurillemme, uudessa asennossa. Päätimme tarttua mahdollisuuteen kehittää lastensuojelun sijaishuollon erityisyksikköön terapeutistavoitteista nuorten osallisuutta lisäävää ja voimaantumista edesauttavaa valokuvatyöskentelyä traumainformoidusta näkökulmasta.

Mielestämme valokuva on työvälineenä ainutlaatuinen. Valokuvan voima ja viehäytys perustuu sen kaksinaiseen luonteeseen. Se samanaikaisesti näyttää todelta ja on kuitenkin aina rakennettu tekijänsä näköiseksi. Kuvatessaan todellisuuttakin valokuva on aina rajaus, valinta - tietoinen tai tiedostamaton. Se voi toimia väylänä sisäiseen kokemukseen, jota on vaikea tavoittaa järjen tai sanojen kautta. Kuvan tekeminen on prosessi, jonka jokaisella vaiheella on omat erityispiirteensä. Kuvaa suunnitellessa voi sisäisessä kokemuksessa herätä jotakin, mikä kuvaa tehdessä syvenee tai muuntuu toiseksi. Kuvaa katsoessa saattaakin syntyä uuden perspektiivin myötä aivan uutta ymmärrystä. Kuva voi herätellä, tavoittaa, jäsentää, rakentaa, muistuttaa. Valokuviiin voi rakentaa monenlaisia asioita. Niihin voi esimerkiksi houkutella tunteita, joita on vaikea muilla tavoin tavoittaa tai tuntea. Näin todelta näyttävä valokuva voi vaikuttaa katsojansa todellisuuteen ja sen voi valjastaa voimaannuttamisen palvelukseen. Näemme, että tämän erityislaadun sekä välineen nykyisen tavoitettavan ja helposti lähestyttävän luonteen ansiosta valokuva sopii työvälineenä hyvin terapeutistavoitteiseen työskentelyyn.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää ja toteuttaa luoviin ja toiminnallisiin menetelmiin perustuvaa traumainformoitua valokuvatyöskentelyä lastensuojelun sijaishuollossa oleville nuorille. Tavoitteena on työskentelyyn osallistuvien nuorten osallisuuden kokemuksen vahvistuminen ja voimaantuminen. Työstä hyötyvät sekä asiakkaat, yhteistyötaho että me kehittäjät. Asiakkaat saavat mahdollisuuden osallistua

terapeuttistavoitteiseen valokuvatyöskentelyyn kahden ohjaajan kanssa ja saavat työskentelyn päätteeksi itselleen valmiit teokset. Yhteistyötaho saa niin teoreettista kuin käytännön tietoa valokuvamenetelmien käytön mahdollisuuksista yksikkönsä nuorten parissa. Lisäksi nuoren kanssa työskentelevät työntekijät saavat mahdollisesti myöhemmin työskentelyssä hyödynnettävissä olevaa tietoa työskentelyyn osallistuneiden nuorten sisäisestä maailmasta ja vahvuuksista. Me kehittäjinä hyödynnämme kehittämistyöstä niin, että saamme kokeilla kehittämäämme työskentelyä käytännössä työelämäkumppanin asiakkaiden kanssa ja kehittää sitä edelleen ammattikorkeakoulun opinnäytetyöksi. Parhaimmillaan aiempi ammatillinen osaamisemme nivoutuu uuteen ja näistä yhdessä rakentuu niin meille itsellemme, tuleville asiakkaillemme kuin työyhteisöillekin hyödyllistä, erityistä ammattiosaamista.

2 Kehittämistyön työelämäkumppani

Työelämäkumppanimme kehittämistyössä oli Familiar Oy:n Etelä-Suomessa sijaitseva lastensuojelun sijaishuollon erityisyksikkö. Yksikössä on seitsemän asiakaspaikkaa, ja se tarjoaa ympärivuorokautista hoitoa ja kuntoutusta sijaishuollon tarpeessa oleville yli 12-vuotiaille lapsille ja nuorille. (Familiar Oy 2023.)

3 Kehittämistyön tarkoitus ja tavoite

Kehittämistyömme tarkoituksena oli kehittää ja toteuttaa luoviin ja toiminnallisiin menetelmiin perustuvaa traumainformoitua valokuvatyöskentelyä lastensuojelun sijaishuollossa asuvien nuorten kanssa. Tavoitteena oli työskentelyyn osallistuvien nuorten osallisuuden kokemuksen vahvistuminen ja että työskentelyyn osallistuvat nuoret kokevat voimaantumista työskentelyn avulla.

Osallisuudella tarkoitetaan yksilön kokemusta kuulumisesta johonkin, aktiivista roolia yhteisössä sekä hänen mahdollisuuttaan vaikuttaa asioihin. Voimaantuminen taas viittaa yksilön sisäiseen prosessiin, jossa hän löytää omia voimavarojaan ja vahvuuksiaan. Näiden avulla hän voi vaikuttaa omaan asemaansa sekä ottaa omaa tilannetta haltuunsa kohdatessaan haasteita. (Mönkkönen 2018.)

4 Nuoruus ja lastensuojelu

Tämä luku käsittelee nuoruutta sekä lastensuojelun sijaishuoltoa. Avaamme ensin nuoruutta kehitysvaiheena sekä lastensuojelun prosessia. Tämän jälkeen käsittelemme luvussa sijaishuollon roolia haavoittuvassa asemassa olevan nuoren tukemisessa.

4.1 Nuoruus

Nuoruus, eli siirtymäaika keskilapsuudesta aikuisuuteen, on noin 13-vuotiaana alkava 25 ikävuoden paikkeille jatkuva elämänvaihe, jona tapahtuu voimakasta fyysistä ja psyykkistä kehitystä. Nuoruuden katsotaan alkavan puberteetin eli nuoruusiässä tapahtuvan fyysisen kehityksen alkamisesta ja päättyvän oman identiteetin ja autonomian saavuttamiseen. Kehityspsykologisesta näkökulmasta nuoruus on yksilöllistymisen toinen vaihe, jossa lapsuudessa muodostuneita psyykkisiä rakenteita uudelleen työstetään. Nuoruudessa aivojen kyky plastisiin prosesseihin tarjoaa myös uuden mahdollisuuden korjata aiemmassa kehityksessä tapahtuneita vaurioita. (Kiuru 2023, 182-183.)

Nuoruus voidaan jaotella kolmeen vaiheeseen, jotka ovat varhaisnuoruus, keskinuoruus ja myöhäisnuoruus. Varhaisnuoruudessa tapahtuu nopeita fyysisiä ja hormonaalisia muutoksia sekä ajattelun ja minäkäsityksen kehittymistä. Tässä kehitysvaiheessa myös mielialavaihtelut ja heikentynyt impulssikontrolli ovat tyypillisiä, mikä liittyy muun muassa hormonaalisiin ja sosiaalisissa suhteissa tapahtuviin muutoksiin. Murrosiän alkaessa alkaa psyykkisen kehityksen prosessi, jossa nuori irtautuu hiljalleen vanhemmista. Keskinuoruuden yksi kehitystehtävä on yhtenäisen, sisäisesti ristiriidattoman identiteetin muodostaminen. Kehitystehtäviksi kutsutaan tietyille kulttuurille, yhteiskunnalle ja historialliselle ajalle tyypillisiä yksilön toimintaa koskevia odotuksia ja mahdollisuuksia, jotka liittyvät tiettyyn ikään (Kiuru 2023, 198). Identiteetti tarkoittaa yksilöllistä, jatkuvaa kokemusta itsestä sekä tiettyihin arvoihin, tavoitteisiin ja valintoihin sitoutumista. Keskinuoruudessa ikätoverien merkitys vertailun ja samaistumisen kohteina sekä roolimalleina kasvaa, mutta myös vanhemmat ovat yhä tärkeitä roolimalleja. Myöhäisnuoruudessa impulssikontrolli ja kyky huomioida tekojen seuraukset paranevat sekä alttius ikätoverien vaikutukselle vähenee. Mielenkiinnon kohteet vakiintuvat, ja autonomia sekä identiteetti vahvistuvat. Nuori muodostaa kuvan omasta henkilökohtaisesta tulevaisuudestaan. Nuoruusiän aikana tapahtuu myös seksuaalista kypsymistä ja muodostuu yleensä jonkinasteinen käsitys seksuaalisesta identiteetistä, vaikka sen vakiintuminen tapahtuu vasta varhaisaikuisuudessa. (Kiuru 2023, 183-184.)

Nuoruus on tärkeä kehitysvaihe, jonka yksi kehitystehtävä on itsenäistyminen, eriytyminen vanhemmista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita siteiden katkaisemista kiintymyksen kohteisiin, vaan itsenäistyminen tapahtuu kasvattajien suojassa. (Sinkkonen 2018, 90-91.)

Kiintymyssuhteiden painopiste liikkuu nuoruudessa pikkuhiljaa huoltajista kodin ulkopuolisiin ihmisiin; ystäviin, seurustelukumppaniin tai vaikka opettajaan, nuorisotyöntekijään tai

harrastuksen ohjaajaan. Voimakasta kapinointia, monenlaista haastavaa käyttäytymistä ja jopa itseä vahingoittavaa käytöstä on tavattu pitää normaalina murrosikään kuuluvana asiana. Raju nuoruuden oireilu on kuitenkin yleensä merkki siitä, että nuorella ei ole tarpeeksi turvallisia sisäistettyjä kokemuksia. Tällöin nuori ei ole saanut vielä riittäviä eväitä itsenäistymiseen ja hän ikään kuin koettaa vielä epätoivoisesti saada kasvattajat antamaan hänelle sitä turvaa, mitä hän olisi aina kaivannut. Voimakas sisäinen turvattomuuden kokemus voi näkyä nuoruudessa monin haitallisoin tavoin, kuten eristäytymisenä muista ihmisistä, hallitsemattomina raivokohtauksina tai itsensä altistamisena seksuaaliselle hyväksikäytölle. (Sinkkonen 2018, 92.)

4.2 Lastensuojelu nuoren tukena

Lastensuojelu on osa laaja-alaista lasten suojelua, johon on osallisena koko yhteiskunta. Lastensuojelun kolme perustehtävää ovat lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja varsinainen lasten suojelutehtävä. (Lastensuojelun käsikirja 2023i.)

Suomi ratifioi vuonna 1991 YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1989), johon nykyaikainen lastensuojelu perustuu. Sopimuksen mukaan lapsella tulee olla etusija erityiseen suojeluun, turvalliseen kasvuympäristöön ja tasapainoiseen kehitykseen. Käytännössä tämä tarkoittaa pyrkimystä edistää lasten hyvinvointia kehittämällä palveluita kasvatuksen tukemiseksi sekä toteuttamalla lastensuojelua. (Taskinen 2012, 19.)

Suomen perustuslain (731/1999) 6 §:ssä säädetään lasten oikeudesta tasa-arvoiseen kohteluun ja osallisuuteen sekä 19 §:ssä julkisen vallan velvollisuudesta tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 9 §:ssä hyvinvoinnin edistämiseksi velvoitetaan hyvinvointialue ja kunnan viranomaiset yhteistyössä seuraamaan ja edistämään lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistamaan kasvuolojen epäkohtia ja ehkäisemään niiden syntymistä. Saman lain 10 §:ssä säädetään palvelujen kehittämisestä kasvatuksen tukemiseksi.

Lastensuojelulain (417/2007) tarkoitus on lain 1 §:n mukaan turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen, monipuoliseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Niin YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1989) kuin lastensuojelulain mukaan ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä on vanhemmilla tai huoltajilla, mutta lapsen oikeuksien takaamiseksi valtion tulee auttaa vanhempia ja laillisilla huoltajia kasvatustehtävässä. Lastensuojelulain 2 §:n mukaan lapsi ja perhe on myös tarvittaessa ohjattava lastensuojelun piiriin.

Ehkäisevästä lastensuojelusta puhutaan, kun puhutaan tuesta ja palveluista, joita lapsi tai perhe saa ilman lastensuojelun asiakkuutta. Tällöin lapsi tai perhe saa erityistä tukea kunnan

muissa palveluissa, esimerkiksi terveydenhuollossa, neuvolassa, päivähoidossa, koulussa tai nuorisotyössä. Varsinainen lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu on viimesijainen keino turvata lapsen kasvua ja kehitystä. Sitä toteutetaan tekemällä asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. Myös lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto ovat lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. (417/2007.)

Lastensuojeluasia tulee vireille yleensä oman yhteydenoton, lastensuojeluilmoituksen tai muun etuuden tai palvelun yhteydessä esiin tulevan tiedon perusteella. Vireilletulon jälkeen tulee välittömästi arvioida lastensuojelun tarpeen kiireellisyys, ja kiireellisissä tilanteissa on toimittava heti. Tulee tehdä myös sosiaalihuoltolain (1301/20154) 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi, jonka yhteydessä myös lastensuojelun tarve selvitetään, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arviointi tulee aloittaa viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja sen tulee valmistua kolmen kuukauden kuluessa. Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun palvelutarpeen arvion perusteella todetaan, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai kun lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään tai lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Asiakkuus alkaa myös, jos aloitetaan kiireelliset lastensuojelulliset toimet asian vireille tulon pohjalta tai jos perheelle muutoin annetaan lastensuojelulaissa tarkoitettuja palveluja ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista. (Lastensuojelun käsikirja 2023f.)

Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä viipymättä, mikäli lapsesta on herännyt huoli ja on epäily, että lapsen lastensuojelun tarve olisi tarpeellista selvittää. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä kuka tahansa, esimerkiksi lapsi itse, hänen vanhempansa, läheisensä tai kuka tahansa lapsesta huolissaan oleva henkilö. (Lastensuojelun käsikirja 2023e.) Tiettyjen tahojen työntekijöillä on lastensuojelulain (2010/88) 25 §:n mukaan velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, mikäli he tehtävässään saavat tietää lapsesta, jonka tilanne mahdollisesti edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Tällaisia tahoja ovat muiden muassa sosiaali- ja terveydenhuolto, opetustoimi, poliisitoimi, palo- ja pelastustoimi, seurakunta, vastaanottokeskus ja Kansaneläkelaitos. Ennakollinen lastensuojeluilmoitus tehdään jo ennen lapsen syntymää, mikäli nähdään tarpeelliseksi, että perhe saa tukitoimia jo raskausaikana tai heti lapsen synnyttyä. (Lastensuojelun käsikirja 2023f.)

Jos selvityksen perusteella lapsesta tulee lastensuojelun asiakas, hänelle tulee lastensuojelulain (417/2007) 30 §:n ensimmäisen momentin mukaan tehdä asiakassuunnitelma. Se on asiakirja, joka ohjaa lastensuojelutyötä, ja siihen kirjataan ne olosuhteet, joihin pyritään vaikuttamaan, tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet sekä aikataulu suunnitelman toteuttamiselle.

Lastensuojelussa noudatetaan lievimmän riittävän toimenpiteen periaatetta, mikä tarkoittaa, että lapsen ongelmia tulisi ensisijaisesti pyrkiä hoitamaan avohuollon keinoin eli niin, että lapsi asuu kotonaan. Avohuollon tukitoimilla pyritään edistämään lapsen myönteistä kehitystä sekä tukemaan vanhempien ja muiden kasvattajien kyvykkyyttä ja mahdollisuuksia onnistua kasvatustehtävässä. Lastensuojelulain (417/2007) luvun 7 mukaisesti avohuollon tukitoimia tulee järjestää viipymättä lastensuojelun tarpeen toteamisen jälkeen. Tukitoimet toteutetaan yhteistyössä vanhempien tai muiden lapsen kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa, ja tukitoimien suunnittelussa sekä toteutuksessa lasta täytyy kuulla ja hänen mielipiteitään huomioida. (Lastensuojelun käsikirja 2023h.)

Kiireellisen sijoituksen perustana on lastensuojelulain 40 §:n mukainen äkillinen puute lapsen huolenpidossa tai lasta välittömästi uhkaava vaara. Tällaisia tilanteita voivat olla muiden muassa sellaiset, joissa lapsen huoltajat ovat kykenemättömiä hoitamaan lasta esimerkiksi päihtymyksen, akuutin mielenterveysongelman tai onnettomuuden takia, perheessä on väkivaltatilanne tai on syytä epäillä, että lapsi aiotaan piilottaa tai viedä luvatta maasta. Lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti myös, jos hän on käyttänyt päihteitä, syylistynyt rikoksiin, käyttäytynyt aggressiivisesti tai itsetuhoisesti. Kiireellinen sijoitus puuttuu vakavasti ihmisen elämään ja yksityisyyteen ja on näin ollen viimesijainen toimenpide. Kiireellisesti sijoitettu lapsi voidaan palauttaa kotiinsa jo muutaman päivän jälkeen, jos tilanne kotona on rauhoittunut ja jos lapsen turvallisuus voidaan jatkossa turvata avohuollon tukitoimin. Kiireellinen sijoitus päättyy viimeistään 30 päivän kuluttua päätöksen tekemisestä, ellei sitä jatketa erillisellä päätöksellä tapauksessa, jossa 30 päivää ei riitä huostaanoton tarpeen selvittämiseksi tai riittävien tukitoimien kartoittamiseksi. Ilman erillistä päätöstä kiireellinen sijoitus voi kestää yli 30 päivää, mikäli hallinto-oikeudelle tehdään huostaanottohakemus 30 päivän kuluessa kiireellisen sijoituksen alkamisesta tai mikäli huostaanottoa koskeva asia on jo ennen kiireellisen sijoituspäätöksen tekemistä vireillä. (Lastensuojelun käsikirja 2023c.)

Huostaanotto tarkoittaa, että vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta siirtyy viranomaisille. Se on sinä mielessä järeä toimenpide ja vakava oikeusturvakysymys, että sillä viranomaiset puuttuvat lapsen ja perheen itsemääräämisoikeuteen. Se on viimeinen mahdollinen toimenpide, ja siihen ryhdytään vain, jos muut keinot eivät ole onnistuneet poistamaan vakavia puutteita lapsen huolenpidossa tai parantamaan lapsen terveyttä ja kehitystä vaarantavia kasvuolosuhteita. (Lastensuojelun käsikirja 2023a.)

Kiireellisesti sijoitetun, huostaan otetun tai lastensuojelulain 83 §:n väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitetun lapsen asuinpaikka on kodin ulkopuolella sijaishuollossa (Lastensuojelun käsikirja 2023k.). Sosiaalihuollon johtava viranhaltija tekee päätöksen sijaishuoltoon sijoittamisesta, ja vastaava sosiaalityöntekijä valmistelee sijoittamisen sekä valitsee lapselle sijoituspaikan lapsen tarpeiden perusteella. Sijoituspaikka voi olla perhehoidossa,

ammattillisessa perhekodissa, lastensuojelulaitoksessa tai muussa lapsen tarpeen mukaisessa hoidossa. (Lastensuojelun käsikirja 2023j.)

Ensisijainen vaihtoehto luonteeltaan pysyvässä lapsen sijoituksessa on perhehoito. Laitoshoito tulee lastensuojelulain (2010/88) 50 §:n mukaisesti kyseeseen, jos perhehoitoa ei ole mahdollista järjestää niin, että lapsen etu toteutuisi. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi sellaiset, joissa lapsen oireilu on niin haastavaa, että hänen hoitonsa ja kasvatuksensa vaatii erityistä ammatillista osaamista. Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit, koulukodit ja muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset, kuten vastaanottokodit ja nuorisokodit. Niitä ylläpitävät valtio, hyvinvointialueet ja yksityiset yhteisöt. (Lastensuojelun käsikirja 2023g.) Lastensuojelulaitosten kasvuolosuhteita esimerkiksi tilojen ja hoidettavien lasten sekä henkilöstön määrän osalta säätelevät lastensuojelulain §:t 58-60. Myös henkilökunnan pätevyysvaatimukset ovat laissa määrättyt.

Sijaishuollon tai pitkäkestoisen avohuollon sijoituksen jälkeen nuorelle tarjotaan jälkihuoltoa. Sen tavoite on lapsen tai nuoren kotiutumisen tukeminen sijoituksen jälkeen tai aikuistuvan nuoren itsenäisen elämän valmiuksien tukeminen. (Lastensuojelun käsikirja 2023b)

4.3 Nuoret lastensuojelun sijaishuollossa

Muuttaminen pois kotoa vieraaseen paikkaan on lapselle ja nuorelle suuri mullistus. Kotoa saadut mallit vaikuttavat siihen, miten lapsi sopeutuu kodin ulkopuoliseen hoitoon (Sinkkonen 2018, 69). Sijaishuollossa on tärkeää tehtävä tarjota lapselle ja nuorelle mahdollisuutta turvalliseen kiintymiseen. Sijaishuollon hoivan laadulla on potentiaalisesti suuri merkitys lapsen kehitykseen ja koko elämään - hyvässä tai pahassa. Sijaishuollossa kasvattajan tehtäviä ovat ainakin lapsen kiihtymystilojen säätely, sopiva stimulointi, turvasataman tarjoaminen, iänmukainen ohjaus ja rajat, vanhemman ja lapsen välisten rajojen luominen ja ylläpitäminen, tunneilmaisujen sosiaalistaminen ja niiden hallinta, hyvien ongelmanratkaisutaitojen tukeminen, oppimiseen rohkaiseminen sekä lapsen itsenäistymisen ja erillisyyden hyväksyminen. (Sinkkonen 2018, 62).

Lastensuojelussa on mahdollista ja oleellista työskennellä lapsen ja nuoren turvallisen kiintymyssuhteen syntymisen eteen. Parasta on, jos biologiset vanhemmat ovat mukana pyrkimyksessä ja työskentelevät yhteistyössä lastensuojelun kanssa. Huostaanotetun lapsen turvallisen kiintymyssuhteen rakentaminen sijaishuollossa ei ole yksinkertainen tehtävä, ja se vaatii usein paljon aikaa. Sijoituspaikkaan saapuvalla lapsella tai nuorella on taustallaan vaikeita kokemuksia, jotka ovat vahingoittaneet hänen kykyään luottaa aikuisiin. Hänen hermostollinen stressinsäätelyjärjestelmänsä on mahdollisesti vahingoittunut pitkäaikaisen psyykkisen stressin seurauksena. Lisäksi lapsi saattaa oireilla niin haastavalla ongelmakäyttäytymisellä, että esimerkiksi sijaisvanhemmat ottavat häneen emotionaalista etäisyyttä. Hankalimmassa tapauksessa eli sellaisessa, jossa sijaisvanhemmat eivät pärjää

lapsen tai nuoren kanssa, tämä sijoitetaan toisaalle. Se on lapselle jälleen uusi hylkäämisen kokemus, jonka hän saattaa tulkita niin, että hän on niin viallinen, että häntä ei voi kestää. (Sinkkonen 2018, 175-176.)

Turvallinen kiintymyssuhde merkitsee vähempiä käyttäytymisen ongelmia kuin turvaton. Kuitenkin jo sijoituksen perusluonne luo tietynlaisen pohjahaasteen kiintymyssuhteen näkökulmasta: Ei ole varmuutta esimerkiksi, kuinka kauan sijoitus kestää. Tällaisessa tilanteessa lapsen tai nuoren voi olla vaikeaa antautua syvään tunnekontaktiin. Pysyvyys olisikin tärkeä tekijä sijoitetulle lapselle ja nuorelle, joten ideaalitulassa sijoituspaikat eivät vaihtuisi useasti. Oman haasteensa sijoitetulle lapselle tuo tasapainoilu biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien välillä. Lapset ovat luontaisesti lojaaleja biologisille vanhemmilleen ja voivat kokea syyllisyyttä muihin kiintymisestä. Tällöin tilanne on lapsen kannalta hyvin ongelmallinen, koska yhtäältä hänen on vaikeaa kiintyä uusiin aikuisiin, mutta toisaalta biologiset vanhemmat eivät kykene tarjoamaan hänelle sitä, mitä hän tarvitsee. (Sinkkonen 2018, 176.)

Lastenkodeissa ja perhekodeissa on normaalisti käytössä omaohjaajakäytäntö. Se tarkoittaa, että jokaiselle lapselle osoitetaan tietty aikuinen, joka huolehtii hänen juoksevista asioistaan, yhteydenpidosta kotiin ja arjen sujumisesta muutenkin. Omaohjaajan tehtävä ei ole aina helppo. Lapsi on usein kokenut kovia pettymyksiä suhteessaan läheiseen aikuiseen aiemmin, ja suhteessa hoitajaan on mukana tämä painolasti. Omaohjaajaan kohdistuu lapsen taholta runsaasti paineita, vuolaita odotuksia sekä kipeitä pelkoja, ja lapsen tunteet sekä tunneilmaukset omaohjaajaa kohtaan voivat olla voimakkaita ja ristiriitaisia. Haasteellisesta tehtävästä voi olla vaikeaa suoriutua, jos ei ymmärrä ilmiön psykologiaa ja ole lisäksi riittävän kokenut sekä kypsä. Pahimmillaan tilanne päättyy kielteiseen kehään, jossa lapsen negatiiviset reaktiot saavat omaohjaajan turhautumaan ja uupumaan, minkä seurauksena lapsi saa kokemuksen, että omaohjaaja ei jaksaa häntä, mikä herättää hänessä yhä lisää negatiivisia reaktioita. Parhaimmillaan työntekijän valmiudet ovat hyvät ja hän kykenee kestäämään lapsen reaktiot sekä luotsaamaan tätä kohti luottamusta ja suhteeseen heittäytymistä, turvallista kiintymyssuhdetta. Tällä voi olla oleellinen vaikutus lapsen kokemukseen muista ihmisistä ja itsestään, ja se voi antaa paremmat eväät myöhemmälle kehitykselle. (Sinkkonen 2018, 177-178.)

Sijoitetun lapsen tai nuoren kiintymyssuhdemallin kannalta on merkityksellistä, millaisia kokemuksia kiintymyssuhteista hän saa sijaishuollon kautta. Kiintymyssuhdemallin paranemisen tukemiseksi voidaan käyttää erilaisia menetelmiä. Joskus lapsi tai nuori voi kuitenkin niin huonosti, että tarvitaan lisäksi psykoterapiaa. (Sinkkonen 2018, 180.)

Sijoitetut nuoret tuovat hoitopaikkaansa mukanaan omat kiintymystyyliinsä ja suhdeverkostonsa. Koska nuoret sijaishuollossa tavallisesti oireilevat monella tavalla,

vireystilojen nopeita vaihteluita, kuten levottomuutta, tunteilla reagoimista tai lamaantumista, voi olla hankala ennakoida. Lisäksi näitä vireystilojen vaihteluita voi olla tässä kontekstissa hankala myös säädellä. Tästä syystä työssä keskeiseen asemaan nousee vuorovaikutus, kohtaaminen ja suhteessa oleminen eri muotoineen niin, että työntekijä pysyy vakaana ja luotettavana aikuisena sekä läsnä olevana omana itsenään. (Karkkunen 2020.)

5 Traumainformoitu työote ja luovuus

Tarkoituksenamme oli tässä työssä kehittää ja toteuttaa valokuvatyöskentelyä traumainformoidulla työotteella lastensuojelun sijaishuollossa asuvien nuorten kanssa. Kehittämistyössämme yhdistyivät traumainformoitu työote ja valokuvan terapeuttiset menetelmät. Pureuduimme työskentelyn ilmapiiriin kehittämiseen traumainformoidusta näkökulmasta niin, että tapaamisissa toteutui riittävän turvan kokemus. Kehitimme valokuvaterapeuttisia menetelmiä traumainformoidusta näkökulmasta niin, että kehittämämme työskentelytavan avulla asiakkaan valokuvatyöskentely mahdollistui sekä edesauttoi asiakkaan voimaantumista ja osallisuutta.

Kehittämistyön tietoperusta nojaa yhtäältä luovien ja toiminnallisten menetelmien käyttöön asiakkaiden hyvinvoinnin lisääjinä ja toisaalta monitieteiseen tutkimukseen neurotieteen, kehityksellisen psykologian ja interpersoonallisen neurobiologian aloilla. Työ sisältää kehittämämme työskentelytavan, jossa menetelmänä on rakennettu valokuva terapeuttisesta näkökulmasta. Työskentely perustuu terapeuttisen rakennetun valokuvan menetelmään osallisuuden ja voimaantumisen vahvistajana. Tarkastelemme yksilön luovuuden kehitystä pääosin kehityksellisen psykologian näkökulmasta. Kuitenkin sekä neurotieteen että interpersoonallisen neurobiologian teoriat ihmisen hermoston kehityksestä ja vaikutuksista hyvinvointiin sekä toimintakykyyn tarjoavat näkökulmia siihen, miten luova prosessi voi laajentaa yksilön tunteiden säätelykykyä ja sietoikkunaa. Lisäksi nämä teoriat tarjoavat työkaluja siihen, miten itse työpajojen kulku sekä ilmapiiri sopeutetaan kunkin osallistujan yksilöllisiin riittävän turvan tarpeisiin.

Traumainformoidun työotteen taustalla vaikuttaa joukko teorioita, joista keskeisimmät ovat kiintymyssuhdeteoria ja polyvagaaliteoria. Kehityksellisen psykologian alaan kuuluvan kiintymyssuhdeteorian mukaan varhaiset vuorovaikutussuhteet ovat yksilön terveydelle ja kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille erityisen merkittäviä. Tällaisia vuorovaikutussuhteita ovat esimerkiksi lapsen suhteet vanhempiinsa tai muihin aikuisiin hänen elämässään. Interpersoonallisen neurobiologian alalla polyvagaaliteoria taas avaa näkökulmia siihen, miten reagoimme kehollisesti traumaan. Traumainformoidussa työotteessa pyrkimyksenä on ymmärtää syvällisesti traumatisoitumisen mekanismeja, mikä mahdollistaa asianmukaisen ja

tehokkaan tavan reagoida sekä omiin että asiakkaiden traumaperäisestä stressistä nouseviin reaktioihin. (Sarvela 2020b)

5.1 Trauma ja kiintymyssuhdeteoria

Trauma on jotakin menneisyydessä tapahtunutta, josta on painunut jälki yksilön mieleen, aivoihin ja kehoon. Tämä jälki oireilee monella eri tavalla. Autonomisen hermoston yli- tai alivireys ja kognitiiviset häiriöt ovat tavanomaisia traumajäljen ilmenemismuotoja yksilötasolla. Traumatisoitumista aiheuttavat erityisesti lapsuuden haitalliset kokemukset (ACE eli adverse childhood experiences) sekä häiriöt lapsen varhaisissa vuorovaikutussuhteissa. Tällaiset kokemukset aiheuttavat vahingollista stressiä synnyttäviä kokemuksia, joista käytetään käsitettä kehityksellinen trauma. Sekä häiriöt lapsuuden varhaisissa vuorovaikutussuhteissa että lapsuuden ajan haitalliset kokemukset, kuten väkivalta, päihde- tai mielenterveysongelmat, vanhempien avioero, kiusaaminen tai köyhyys aiheuttavat traumaattista ja myrkyllistä stressiä lapsen kokemusmaailmassa. (Sarvela 2020b.)

Ihmislapsella on luontainen taipumus ja tarve hoivaajaansa kiinnittymiseen. Tälle on evolutiivinen pohja: On ollut hengissä pysymisen eli lajin säilymisen kannalta oleellista, että lapset ovat pysyneet aikuisen läheisyydessä. Kiintymyssuhdeteoria pyrkii selittämään lapsen emotionaalista kiintymistä hoivaajaansa muutaman kuukauden ikäisestä vauvasta aikuisuuteen saakka. Teorian avulla pyritään myös käsitteellistämään, minkälaisia vaikutuksia lapsuuden aikaisten ihmissuhteiden laadulla on ihmisen kasvussa ja kehityksessä tasapainoiseksi aikuiseksi, joka kykenee rakentamaan ja ylläpitämään turvallisia kiintymyssuhteita. (Sinkkonen 2018, 38.)

John Bowlby ja Mary Ainsworth ovat tunnettuja kiintymyssuhdetutkijoita. Bowlby kiinnitti tutkimuksissaan huomiota lapsen ensisijaisen hoivaajan ja lapsen suhteen erityislaatuun ja miten varhainen vuorovaikutus vaikuttaa siihen sekä hyvässä että pahassa. Tähän hän sai inspiraation eläinmaailmasta seuraamalla poikasten leimautumista emoonsa. Bowlbyn mukaan lapsi muodostaa suhteesta ensisijaiseen hoivaajaansa itselleen kiintymyssuhdemallin, joka aktivoituu kiintymyssuhteissa läpi ihmisen elämän. Tämä kiintymyssuhdesysteemi tulee näkyväksi siinä, minkälaisin eri tavoin lapsi hakee aikuiselta huomiota, erityisesti turvaa. (Sinkkonen 2018, 38.)

Ainsworth taas kehitti metodologian, jonka avulla lasten kiintymyssuhteita voidaan tutkia ja erilaisia kiintymyssuhdemalleja luokitella. Metodologia pohjautuu kolmen erilaisen kiintymysmallin esiintyvyyteen: turvallinen, turvaton-välttelevä, turvaton-ristiriitainen. Ainsworthin metodologian mukaan vauvan turvallinen kiintymyssuhde syntyy, kun hoivaajan toiminta on ennakoitavissa ja tunteiden ilmaisu on turvallista eikä johda esimerkiksi yksinjäämiseen. Tällainen kiintymyssuhdemalli turvaa lapsen sosiaalisen ja tiedollisen kehityksen. Välttelevä kiintymyssuhde muodostuu silloin, kun vauva kokee, että hänen on

selviydyttävä itsenäisesti emotionaalisten tai fyysisten tarpeidensa tyydyttämisestä. Ristiriitaisessa kiintymyssuhdemallissa hoivaaja on toisinaan saatavilla vauvan tarpeiden tyydyttämistä varten, mutta usein myös tavoittamattomissa. Koska hoivaajan toiminta ei ole johdonmukaista, vauvan on mahdotonta pystyä ennakoimaan, ymmärtämään hoivan saatavuutta tai luottamaan siihen. Seurauksena välttelevän ja ristiriitaisen kiintymyssuhdesysteemin muodostumisesta on, että lapsi joko alkaa tukahduttaa vaikeita tunteitaan tai sitten lisää niihin volyyymiä. (Sinkkonen 2018, 45-47.)

Lapsen mielessä organisoituvaa systeemiä, joka aktivoituu turvallisuudentunteen laskiessa tietyn rajan alle, kutsutaan siis kiintymyssuhdesysteemiksi ja kiintymyssuhdesysteemin aktivoitumisen tapaa kiintymyssuhdemalliksi. Kiintymyssuhdemallit luokitellaan turvalliseen ja turvattomiin. (Sinkkonen 2018, 38-39.) Turvattomia kiintymyssuhdemalleja on nykykäsityksen mukaan kolme: välttelevä, ristiriitainen ja organisoitumaton kiintymyssuhdemalli (Sinkkonen 2018, 46, 126).

Kiintymyssuhde muodostuu turvalliseksi, kun lapsi elää turvallisessa ja ennakoitavissa olevassa ympäristössä, jossa hoivaaja hyväksyy lapsen kaikenlaiset tunteet ja lapsi voi luottaa, että hoivaaja ei hylkää häntä. Turvallisesti kiinnittynyt lapsi osoittaa tunteitaan avoimesti ja pelotta. Hänen sosiaalinen ja tiedollinen kehityksensä on todennäköisesti hyvää. Lapselle muodostuu kyky hyödyntää toiminnassaan sekä tiedollisia että tunne-elementtejä. (Sinkkonen 2018, 46.)

Välttelevä turvaton kiintymyssuhde muotoutuu, kun hoivaajat eivät tunnista tai hyväksy lapsen negatiivisia tunteita. Lapsi ehdollistuu pitämään tunteet sisällään, koska tunteenpurkauksista seuraa yksin jäämistä. Lapsi tarkkailee jatkuvasti hoivaajan tunnelmia ja reaktioita osatakseen toimia odotetulla tavalla. Välttelevästi kiinnittyneet ovat usein niin kutsuttuja kilttejä lapsia: He eivät kuormita aikuisia uhmaamalla näitä tai ilmaisemalla tunteitaan voimallisesti. Positiivinen palaute tällaisesta käytöksestä vahvistaa toimintamallia. Haittana on, että lapsi menettää yhteyttään erityisesti vaikeiksi kokemiinsa tunteisiin ja täten niiden kohtaaminen sekä käsitteleminen voi olla vaikeaa vielä aikuisenakin. (Sinkkonen 2018, 46-47.)

Ristiriitaisessa turvattomassa kiintymysmallissa leimallista on hoivaajan epäjohdonmukaisuus. Hänen reaktionsa ovat intensiivisiä, mutta vaikeasti ennakoitavissa. Tilanne, joka joskus ei aiheuta hoivaajassa reaktiota, toisena kertana saattaa kirvoittaa raivokohtauksen. Jostakin toiminnasta lapsi saa yhdellä kerralla kehuja, toisena ei lainkaan reaktiota. Näin lapsi ei pysty koskaan olemaan varma, mitä hänen toiminnastaan seuraa. Koska lapsi kaipaa myönteisiä reaktioita, hän lisää tunteidensa intensiteettiä kautta linjan. Täten vuorovaikuttaminen muodostuu voimakkaiden, ailahtelevien tunteiden sävyttämäksi. Lapsen suhde hoivaajaan saattaa olla sekä riippuvainen että vihamielinen. (Sinkkonen 2018, 45-47.)

Organisoitumaton turvaton kiintymyssuhdemalli syntyy usein hyvin epäjohdonmukaisessa ja vahingollisessa kasvuympäristössä, ja 80 prosentilla kaltoinkohdelluista lapsista onkin tämä kiintymyssuhdemalli, joskin osa organisoitumattomasti kiintyneistä lapsista on elänyt tavanomaisissa olosuhteissa. Tästä kiintymyssuhdemallista voi seurata monia psyykkisiä ongelmia; esimerkiksi kohonnutta stressiherkkyyttä, dissosiativisia oireita ja muita neurobiologisen kehityksen häiriöitä. (Sinkkonen 2018, 126-127).

Jos lapsi viettää varhaislapsuutensa kokonaan vailla kiintymyssuhteita, esimerkiksi suuressa laitoksessa, hänelle saattaa muodostua estynyt kiintymyshäiriö (RAD). Tällöin lapsella on heikko kyky olla vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa. Hän ei osaa hakea lohtua toisista eikä myöskään säädellä tunteitaan. Toisaalta hän saattaa luottaa sokeasti kehen tahansa aikuiseen. (Sinkkonen 2018, 134.)

Kiintymyssuhdeteoria ei ole yleispätevä teoria selittämään kaikkea, mikä liittyy kehitykseen, mutta kiintymyssuhdemalli ilmenee lapsen kasvun eri kohdissa monin eri tavoin ja sen voi katsoa selittävän myöhempiä reagoitintapoja varsin pätevästi. Turvattomalla kiintymyssuhdemallilla on havaittu olevan yhteys muun muassa myöhempiin riippuvuusongelmiin. Ristiriitaisesti kiintyneet kärsivät keskimääräistä enemmän myöhemmistä ahdistusoireista. Välttelevään kiintymystyyliin yhdistyvät käyttäytymisen ongelmat. Organisoitumattomasti kiintyneiden keskuudessa dissosiaatio-oireet ovat tyypillisempiä kuin muilla. (Sinkkonen 2018, 62.)

Kiintymyssuhteet vaikuttavat siis lapsen kehitykseen monella tasolla ja ovat myös monen psyykkisen häiriön taustalla. Häiriöiden synty on kuitenkin monimutkainen prosessi, johon vaikuttavat yleensä useat tekijät. Turvaton kiintymyssuhde on yksi mahdollinen tekijä, mutta muita tekijöitä ovat ainakin tehoton tai huonosti hoidettu vanhemmuus, perheen kohtaamat vastoinkäymiset ja lapsen epätyypilliset piirteet, eli biologinen haavoittuvuus. Turvallinen kiintymyssuhde pienentää riskiä häiriöiden syntymiseen, ja turvattomuudella on havaittu olevan yhteyksiä psykopatologiaan. (Sinkkonen 2018, 119-122.) Lapset, joita laiminlyödään tai kaltoinkohdellaan perheessään, joutuvat turvautumaan erilaisiin selviytymisstrategioihin saadakseen tarvitsemansa. Se voi merkitä joskus voimakkaita tunteenpurkauksia ja joskus kuvainnollisesti itsensä kutistamista näkymättömiin. Nämä toimintamallit saattavat säilyä ihmisellä pitkäänkin. (Sinkkonen 2018, 124.)

Joissakin tutkimuksissa on havaittu, että turvallisesti kiintyneiden malli muuttuu usein turvattommaksi, jos he päätyvät elämään riskioissa, kun taas turvattomasti kiintyneet säilyttävät useammin turvattoman kiintymysmallin. Kiintymysmallin on kuitenkin mahdollista muuttua myös parempaan päin korjaavien kokemusten myötä. (Sinkkonen 2018, 56.)

5.2 Polyvagaaliteoria

Autonominen hermosto koostuu kahdesta päähaarasta, sympaattisesta ja parasympaattisesta. Neurofysiologi Stephen Porgesin kehittämän polyvagaalisen teorian mukaan se reagoi aistimukseen kolmen hermoradan kautta. Näistä kullakin on omat erityispiirteensä sekä merkityksensä eloonjäämisen kannalta, ja ne ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Autonominen hermoston sympaattinen haara selkäytimen keskiosassa reagoi merkkeihin vaarasta ja käynnistää adrenaliinin erityksen sekä laukaisee mobilisaatiotilan eli niin kutsutun taistele tai pakene -reaktion. Kaksi muuta osaa sijaitsevat parasympaattisessa haarassa, tarkemmin sanottuna sen vagushermostossa. Vagushermosto puolestaan jakautuu kahteen osaan; vatsanpuoleiseen eli ventraaliseen ja selänpuoleiseen eli dorsaaliseen osaan. Dorsaalinen vagus aiheuttaa immobilisaation eli niin sanotun jähmety-tilan kokiessamme äärimmäistä vaaraa. Turvaa koemme, kun ventraalinen osa on aktiivinen. Tässä sosiaalisesti liittymiseksikin kutsutussa tilassa ihmisen syke on tasainen ja hengitys syvää. Hän on aktiivinen mutta rauhallinen sekä kokee yhteyttä toisiin ihmisiin ja ympäröivään maailmaan. (Dana 2023, 5-8.)

Sosiaalisen liittymisen tilaa kutsutaan myös sietoikkunaksi. Ihmisen kyvyssä sietää erilaisia kehon ja mielen tapahtumia on eroja, mikä perustuu autonominen hermoston toimintaan. Lapsuuden haitalliset kokemukset tai kehitykselliset traumat aiheuttavat häiriöitä myös hermoston kehityksessä, ja tällöin yksilön sietoikkuna saattaa kaventua merkittävästi. Sietoikkunan käsitteellä tarkoitetaan kehystä, jossa ihminen kokee olevansa turvassa eikä erityistä uhkaa ole. Tämä luo hyvän perustan yksilön sosiaaliselle liittymiselle ja luovuudelle. Ihmisen sietokyvyllä on kuitenkin yksilölliset rajat, joiden ulkopuolella sijaitsevat sekä ylivireystilat. (Karkkunen 2020.)

Vireystilat vaihtelevat kaikilla ihmisillä päivän mittaan. Arjen tasapaino töiden ja velvollisuuksien tai toisaalta vapaa-ajan toimintojen kanssa vaatii autonominen hermoston järjestelmältä hyvää toiminta- ja sopeutumiskykyä. Pitkäkestoisen stressin seurauksena saattaa koko järjestelmän toiminta häiriintyä niin, että ali- ja ylivireystilat kroonistuvat. Tällöin ihminen elää jatkuvassa selviytymistilassa, jossa valintojen tekeminen tai arjesta selviytyminen hankaloituu. (Karkkunen 2020.)

Autonominen hermoston reaktioiden hierarkia perustuu ihmisen evoluutiohistoriaan. Dorsaalinen vagus (jähmettyminen) on hermoston vanhin osa. Sympaattinen osa (taistele tai pakene) on toiseksi vanhin osa ihmisen hermostoa. Uusin osa hermostoa on ventraalinen vagus (sosiaalinen liittyminen), joka liittyy nisäkkäille tyypilliseen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. (Dana 2023, 7.)

Polyvagaalisessa teoriassa autonominen hermoston tapaa havainnoida jatkuvasti ja ihmisen sitä tiedostamatta merkkejä vaarasta kutsutaan neuroseptioksi. Neuroseption kautta

siirrymme tilasta toiseen autonomisen hermoston hierarkian mukaisesti. (Dana 2023, 4.) Liikkumista hermostollisten tilojen välillä sanotaan polyvagaalisessa teoriassa autonomisen hermoston tikapuiksi. Ihminen voi hyvin, kun kaikki hermostomme osat toimivat yhteistyössä. (Dana 2023, 7, 11.) Traumatisoituminen muuttaa neuroseptiota eli hermoston tapaa havaita riskejä ja turvallisia tilanteita, jolloin ihminen alkaa kokea vaaraa sielläkin, missä sitä ei ole, ja näin ihmisen eloonjäämisen takaavat mekanismit alkavat toimia häntä vastaan (van der Kolk 2022, 101).

5.3 Traumainformoitu työote

Tieto traumojen kokonaisvaltaisista vaikutuksista ihmiseen on lisääntynyt, ja traumatisoitumiseen liittyvä häpeä ja vaikenemisen kulttuuri on kasvavassa määrin murtumassa. Kun on alettu käsittää, kuinka laaja-alaisesti koko yhteiskuntaa koskevasta ilmiöstä on kyse, traumainformoitujen eli traumatietoisten lähestymistapojen tarpeellisuutta on alettu ymmärtää paremmin. (Maanmieli & Sarvela 2022, 23-24.)

Traumainformoidut toimintatavat eivät tarkoita vain traumojen hoitamista. Ne ovat monialainen lähestymistapa, jota voidaan toteuttaa monissa organisaatioissa; varhaiskasvatuksessa ja kouluissa, sosiaalihuollossa, oikeuslaitoksessa ja niin edelleen. Traumainformoidussa järjestelmässä ihminen kohdataan traumasensitiivisesti ja hänet ohjataan tarvittaessa palveluihin, joissa hän voi käsitellä traumaansa. Lisäksi tavoite on ennaltaehkäistä ja välttää järjestelmässä tapahtuvaa potilaiden tai asiakkaiden ja työntekijöiden traumatisoitumista. (Maanmieli & Sarvela 2022, 24.)

Traumainformoitu työote liittyy paradigmasiirtymään kohti holistista ihmiskuvaa. Holistinen ihmiskäsitys tarkoittaa näkemystä, jossa ihmisessä kehollisuus, tajunnallisuus ja situationaalisuus kietoutuvat toisiinsa (Rauhala 2005, 32). Traumainformoidussa paradigmassa palveluiden käyttäjiä ei nähdä häiriintyneinä tai pahoina, vaan ymmärretään, että ihmisen ongelmat ovat useimmiten kehittyneet haitallisten vuorovaikutussuhteiden seurauksena. Geneettiset tekijät nähdään taipumuksia luovina, ei ihmistä määrittelevinä tekijöinä. Hyvinvoinnin haasteiden ymmärretään olevan systeemisiä ja vaativan siten luovia ja monialaisia ratkaisuja. Palveluiden muovattavuus yksilöllisten tarpeiden mukaisiksi nähdään täten tärkeänä. Traumainformoidussa paradigmassa tunnistetaan ja korjataan jatkuvasti myös rakenteellisia ongelmia. (Maanmieli & Sarvela 2022, 31-32.)

Merkittävin mielenterveyteen vaikuttava tekijä on kyky tuntea olonsa turvallisiksi toisten ihmisten seurassa (van der Kolk 2022, 429). Yhtenä traumainformoitujen toimintamallien tärkeimmistä osa-alueista onkin turvallisuuden kokemus. Turvallisuuden kokemisesta puhuttaessa on tärkeää huomioida, että hermostollinen turvallisuuden kokemus ei ole sama asia kuin uhkatekijöiden poistaminen ympäriltämme. (Maanmieli & Sarvela, 154.)

Traumainformoituja malleja on kehitetty eri puolilla maailmaa, ja niistä tunnetuimpia ovat: Nova Scotian malli, Turvapaikka-malli, SAMSHA ja HEARTS. Näillä malleilla on runsaasti yhtymäkohtia, mutta ne eroavat toisistaan pääpiirteittäin käyttötarkoitustensa mukaan. Tässä kehittämistyössä käytämme Echo Trainingin kehittämää traumainformoidun työtteen mallia, joka on kehitetty suoraan asiakastyöhön lasten kanssa. Echo Trainingin mallissa korostuu yleisinhimillinen vuorovaikutus ja lasten traumatisoitumisen huomioon ottava lähestymistapa. (Sarvela 2020a.)

Echo trainingin malli sopii siis erityisesti lasten tukemiseen. Mallin keskiössä on traumainformoitu kohtaaminen ja sitä tarkastellaan ja kehitetään seitsemänportaisen ohjeen avulla. Echo Trainingin mallin portaat ovat: 1) luo turvallisuutta, 2) säättele hermostoasi, 3) luo yhteyden tunnetta ihmissuhteisiin, 4) tue yhtenäisten narratiivien rakentumista, 5) harjoita voimauttavia käytänteitä, 6) kehitä sosioemotionaalisia taitoja ja resilienssiä ja 7) edistä trauman jälkeistä kasvua. (Sarvela 2020a.)

Turvallisuuden tunteen luominen ja kokeminen on ensimmäisenä portaana, koska traumatisoitumiseen liittyy tavallisesti hermostollista yli- tai alivireyttä. Yli- ja alivireystilassa ihminen ei pysy sietoikkunassa, mikä vaikuttaa yhteyden kokemukseen ja vuorovaikutukseen. Työntekijän on olennaista oppia tunnistamaan erilaisia vireystilojen muutoksia sekä asiakkaissa että itsessään, sillä traumainformoidun työtteen toteuttamisessa on keskeistä sietoikkunassa pysyminen tai optimaaliseen vireystilaan palaaminen sekä työntekijän että asiakkaan näkökulmasta. Konkreettisia tapoja lisätä turvallisuutta ovat esimerkiksi tilan järjestäminen turvallisuuden kokemusta tukeväksi, erilaisten rentouttavien aktiviteettien ohjaaminen sekä lapsen kulloisenkin hermostollisen tilan hyväksyminen ja hyväksynnän ilmaiseminen. Tämä on omiaan validoimaan lapsen tunteet ja rauhoittamaan lapsen vireystilaa. (Sarvela 2020a.)

Traumatisoitumiseen liittyvät hermostolliset yli- tai alivireystilat heikentävät yhteyden kokemuksia, koska näihin tiloihin päädyttyään ihminen on henkisesti poissa vuorovaikutuksesta sekä itseensä että muihin. Traumainformoidun työtteen ytimessä on kuitenkin ajatus, jonka mukaan kykenemme vaihtelevista olosuhteista tai tilanteista huolimatta suuntautumaan kohti myötätuntoista kohtaamista, jossa yhteyden kokemusten on mahdollista muodostua ja vahvistua. Myös tässä portaassa on keskeistä se, että työntekijä kykenee tunnistamaan muutokset sekä omassaan että lapsen vireystiloissa. (Sarvela 2020a.)

Traumatisoituminen aiheuttaa myös katkoksia ihmisen käsitykseen itsestään ja omasta elämäntarinastaan. Tämä sisäinen tarina saattaa traumatisoituneella ihmisellä olla hajanainen ja koostumaton. On tavallista, että trauma aiheuttaa tunnekokemusten erkaantumista muistikuvista ja kielestä. Tällöin elämä voi vaikuttaa hyvinkin ennakoimattomalta, kaoottiselta ja kontrolloimattomalta. Oman elämän kontrolloinnin tarve

saattaa korostua tällaisissa tilanteissa liikaa, jolloin elämästä voi tulla kaavamaista suorittamista mielekkään arjen sijaan. Echo Trainingin traumainformoidussa mallissa painotetaan ennakoivuuden lisäämistä esimerkiksi niin, että lapsen kanssa käydään etukäteen läpi, mitä hoitotilanteissa tulee tapahtumaan. Lapsen mielipidettä tapahtumien kulkuun on myös hyvä kysyä luomalla samalla keskustelevaa ilmapiiriä. Näin luodaan yhteistä ja koherenttia narratiivia, johon nojautumalla lapsen on mahdollista alkaa luottaa siihen, että hän kykenee myös itse ohjaamaan ja säätämään elämäänsä. Rohkaiseminen omien näkemystensä ilmaisemiseen vahvistaa lapsen luottamusta siihen, että hänen on mahdollista vaikuttaa omaan elämäänsä ja omiin asioihinsa. (Sarvela 2020a.)

Panostaminen yhteisen narratiivin luomiseen lisää myös lapsen voimaantumisen kokemuksia, jotka liittyvät hänen omiin sisäisiin reaktioihinsa ja edelleen oman elämänsä kulkuun. Tässä onnistuakseen työntekijän on kuitenkin oltava valmis vastaanottamaan lapsen näkemys asioista eikä sortua käyttämään valtaa lapsen hiljentämiseksi. (Sarvela 2020a.)

Lapsen voimaantumisen kokemuksia voi vahvistaa myös tukemalla häntä löytämään hyvän itsessään. Tässä avainasemassa on lapsen myötätuntoinen kohtaaminen, jonka avulla lapsen sosioemotionaalisten taitojen oppimiselle jää tilaa pelkän elämästä selviytymisen sijaan. Tämän prosessin myötävaikuttamana lapsen resilienssi, eli muun muassa vastoinkäymisten sietokyvyistä, ongelmanratkaisutaidosta ja ajattelun sekä toiminnan joustavuudesta syntyvä psyykinen kimmoisuus (Lipponen 2020), vahvistuu. Tällöin lapsen turvallisuuden tunne, hermostollinen tasapaino, yhteyden kokemukset toisiin ihmisiin sekä oman elämänsä koostunut ja koherentti narratiivi vahvistuvat. (Sarvela 2020a.)

Resilienssiin ei vaikuta vain yksilön omien, vaan myös hänen ympäristönsä voimavarojen hyödyntäminen, eli tarvittaessa ulkopuolelta saatu tuki. Ympäristöltä vaikeassa tilanteessa saatu ja yksilön itselleen oikeanlaiseksi kokemaksi tuki vahvistaa resilienssiä, koska se luo paitsi kokemuksen vaikeuksista selviämistä myös kuulumisesta. Tuen avulla omien vahvuuksien löytäminen, käyttöön ottaminen ja kehittäminen saavat aikaan resilienssille ominaista oppimista ja tietoa omasta kyvystä selviytyä. (Lipponen 2020.)

Resilienssiä ja voimaantumisen kokemuksia vahvistamalla on mahdollista päästä kehittämään myös lapsen traumatisoitumisen jälkeistä kasvua. Tässä kasvuprosessissa keskeistä on ongelmanratkaisukyvyyn, suunnittelukyvyyn, keskittymiskyvyyn ja itsehillinnän kehittäminen ja vahvistaminen. (Sarvela 2020a.)

5.4 Traumainformoitu ohjaajuus

Tieto ja ymmärrys traumatisoitumisen mekanismeista ovat tärkeitä asioita traumatisoituneiden ihmisten kanssa työskennellessä, mutta työskentely asiakkaan kanssa ei perustu vain niihin. Emme ammattilaisina tuo vuorovaikutukseen vain tietoa, vaan

osallistumme vuorovaikutustilanteeseen koko kehollamme. Ihmisillä on sisäsyntyinen taipumus kytkeytyä toisiinsa, ja tuo virittäytyminen toisiin tapahtuu useilla eri tavoilla. Sanallisella tasolla virittäytymistä toiseen tapahtuu dialogisessa keskustelutavassa, mutta kytkeytymistä tapahtuu myös muilla mekanismeilla. Dialogi on ruumiillista toimintaa. (Seikkula 2019, 4-9.)

Autonominen hermosto reagoi herkästi ulkopuolisiin ärsykkeisiin, kuten toisiin ihmisiin tai ympäristöön, mikä ilmenee fysiologisesti muun muassa verenpaineessa ja sykevälivaihtelussa. Kytkeytyminen tapahtuu myös keskushermostossa aivojen peilisolu järjestelmän kautta: Ihminen aistii peilisoluillaan toisen ihmisen tunnetilaa. Lisäksi synkronoitumista tapahtuu kehon liikkeissä, eleissä, ilmeissä ja puheen prosodiassa. Työskentely asiakkaan kanssa on siis kokonaisvaltaista, dialogista toisiinsa virittäytymistä ja synkroniaa. (Seikkula 2019, 9-18.)

Asiakkaan ja työntekijän kokonaisvaltaista osallisuutta voi hyödyntää kiinnittämällä huomiota ihmisen kohtaamiseen kokonaisena niin, ettei tehdä jakoa toisistaan erillisiin ruumiiseen ja mieleen. Työskentelyä tukee myös ihmisen elämän relationaalisuuden huomioiminen: Ihmisen elämä rakentuu ihmissuhteiden verkkoon, jonka osa myös työntekijä on. Ruumiillisuuden huomioivassa työskentelytavassa ruumiillisuus käsitetään keskeiseksi osaksi ihmisen kokonaisuuksiin myös tunnekokemusten osalta ja tunnekokemuksia ei käsitetä vain aivojen toiminnaksi, vaan ne nähdään erityisesti kehollisina kokemuksina. Auttajan ja asiakkaan välisessä suhteessa erityisen merkityksellistä on tunnekokemusten jakaminen, mikä tarkoittaa myös sanattomuuden sietämistä ja ajan antamista hetkille, joissa aiemmin sanoittamatonta tai tunnekokemuksia voi nousta esiin. (Seikkula 2019, 18.)

Käsitteellä terapeutin läsnäolo tarkoitetaan työntekijän kokonaisvaltaista sitoutumista, vastaanottavuutta ja virittäytymistä asiakkaaseen terapeutisessa työskentelyssä. Terapeutin läsnäolon ominaispiirteet laukaisevat sekä asiakkaassa että työntekijässä neurofysiologisen tilan, jossa he kokevat turvallisuuden tunnetta. Molempinpuolinen turvan kokeminen syventää terapeutin suhdetta. Ilmiötä voidaan tarkastella ja selittää polyvagaaliteorian kautta. Terapeutin läsnäolo on merkittävä tekijä tuloksellisessa terapeutisessa työskentelyssä. (Geller & Porges 2014, 178.) Valokuvatyöskentelyn ohjaajina me emme ole terapeutteja, vaikka työskentely voi olla asiakkaalle terapeutista. Ajatteleminen kuitenkin, että terapeutin läsnäolo on perusteltu toimintatapa myös sosiaalialan asiakastyössä, erityisesti traumainformoidussa työskentelyssä, jossa turvan kokemuksen vahvistaminen on kaikkien mallien mukaan tärkeä osa-alue työskentelyssä.

Terapeutin läsnäolo tarkoittaa, että työntekijä on asiakastapaamisessa täysin läsnä tässä hetkessä useilla samanaikaisesti esiintyvillä tasoilla: fyysisellä, emotionaalilla, kognitiivisella ja suhteellisella. Terapeutin läsnäolo alkaa jo ennen asiakkaan tapaamista sillä, että terapeutti kultivoi itsessään läsnäolon tilaa. Terapeutin läsnäolon on kokeneita terapeutteja haastatteleminen raportoitu sisältävän samanaikaisesti 1) maadoittuneisuuden

tunteen ja kosketuksen omaan terveeseen minään, 2) avoimuuden, vastaanottavaisuuden ja uppoutuneisuuden siihen, mitä on käsillä kyseessä olevalla hetkellä ja 3) kokemuksen laajentuneesta tietoisuudesta ja havainnointikyvystä. Tämä tietoisuus ja läsnä olemisen tapa ilmenee myös 4) aikomuksena olla asiakkaan kanssa ja häntä varten hänen prosessissaan. Terapeuttisen läsnäolon hetkinä terapeutit ovat samanaikaisesti suorassa kontaktissa niin itsensä, asiakkaan kuin heidän välisen suhteensa kanssa. Edellä mainitun kaltainen terapeutin läsnäolevuus saa asiakkaassa aikaan kokemuksen, että hän on kohdattu ja ymmärretty, ja tämä syventää terapeuttista työskentelyä. (Geller & Porges 2014, 179-180.)

Polyvagaalisen teorian mukaan turvallisuuden kokemus on edellytys vahvojen sosiaalisten siteiden luomiselle, jotka puolestaan ovat merkityksellisiä asiakastyön tuloksellisuuden näkökulmasta. Neuroseption kautta saavutettu turvallisuuden kokemus sammuttaa asiakkaan defensejä, mikä on itsessäänkin parantavaa ja myös helpottaa terapeuttista työskentelyä. Lisäksi aivojen kyky kehittää uusia, rauhallisempiin ja terveempiin tunnetiloihin johtavia hermoyhteyksiä helpottuu, kun terapeuttisen läsnäolon kautta luodaan turvallinen työskentely-ympäristö. (Geller & Porges 2014, 188.)

5.5 Luovuus ja terapeuttinen rakennettu valokuva

Itsensä kokeminen luovana olentona on ihmisen perustarve. Luovuus ei tarkoita vain taiteellisuutta, vaan se ilmenee ihmisen elämässä monin tavoin, esimerkiksi joustavuutena, kykyä selviytyä haastavista tilanteista, ratkaisujen keksimisestä ja yleisenä joustavana ajatteluna. Niinpä voisi sanoa, että luovuudella on suuri rooli yksilön hyvinvoinnin lisäämisessä, sosiaalisten ongelmien voittamisessa ja huono-osaisuuden torjunnassa. Luovuutta on kaikissa ihmisissä, mutta joskus se tarvitsee rohkaisua tullakseen esiin. Siihen luovien menetelmien käyttö tarjoaa välineen. (Huhtinen-Hildén & Karjalainen 2019.)

Taiteen soveltava käyttö sosiaali- ja terveysalan menetelmänä tarkoittaa yhteisöllisen taiteellisen toiminnan mahdollistamista, luovien toimintojen saattamista erilaisten asiakasryhmien ulottuville tai esityksen laajentamista yleisöä osallistavaksi. Luovien menetelmien tavoitteena ei ole taitojen kehittäminen tai lääkinällinen kuntoutus. Luovia menetelmiä voidaan käyttää muun muassa hoitotyössä, työnohjauksessa, oppimisessa, sosiaalityössä, yhteisöjen vuorovaikutuksen tukemisessa ja työhyvinvoinnin parantamisessa. (Huhtinen-Hildén & Karjalainen 2019.) Taidelähtöinen työskentely on siis toiminnallista sosiaalityötä, jossa auttaminen painottuu osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusten vahvistamiseen sekä kokemuksellisuuteen ja elämyksiin innostamiseen (Känkänen 2013, 35).

Terapeuttinen rakennettu valokuva kuuluu luoviin ja toiminnallisiin menetelmiin. Käsitämme luovuuden psykoanalytikko Donald Winnicottia seuraillen kaikki elämäalueet läpäisevänä ilmiönä. Luovuuden kehittyminen tapahtuu varhaisen vuorovaikutuksen myötävaikuttamana niin, että lapsi oppii luottamaan tarpeisiinsa vastaavaan ja oikea-aikaista hoivaa tarjoavaan

ympäröivään maailmaan sekä selviytyy siihen kuuluvista pettymyksistä ilman vaurioita. Toisaalta, mikäli hoivassa ja vuorovaikutuksessa on puutteita eli kehitystehtävän mukaiset pettymykset ylittävät lapsen psyykkisen sietokyvyn, kokemus voi olla traumatisoiva. Näin myöhemmissä elämänvaiheissa ilmeneviä luovuuden muotoja valetaan jo varhaislapsuudessa. Winnicottin mukaan luovuus on jonkin sellaisen säilyttämistä läpi elämän, mikä alun perin kuuluu vauvan kokemukseen. Mikäli siis hoiva ja varhainen vuorovaikutus ovat olleet riittävällä tasolla lapsen kehitysprosessissa, lapsen suhde oman psyykkisen todellisuutensa ja ulkoisten realiteettien välillä kehittyy ilman suuria ongelmia. Kuitenkin tapauksissa, joissa hoivassa ja varhaisessa vuorovaikutuksessa on puutteita, alkaa lapsi käyttää luovuuttaan ympäröivän materiaalsen todellisuuden hallinnoimiseen elonjäämisensä varmistamiseksi. (Saarinen & Taipale 2019, 73.)

Kiintymyssuhdetraumoilla on siis kauaskantoisia vaikutuksia myös luovuuteen. Yksilön myöhemmän ja varhaisemman luovuuden välillä on tunnistettava ja aito vaikutussuhde. Tämän näkemyksen mukaan taiteellisessa työskentelyssä palataan jossakin määrin aiempiin tyydytyksen keinoihin ja vuorovaikutuksen muotoihin. Tämä on monisyinen prosessi, jossa varhaiset vuorovaikutuskokemukset sedimentoituvat ajan kuluessa mielen rakenteisiin ja ohjaavat tiedostamattomasti nykyisiä, taiteellisesti luovia suhteita ympäröivään maailmaan. Luovuudella on uudelleen organisoivaa ja elävöittävää potentiaalia, joten se luo psyykkistä joustavuutta suhtautua ympäröivään maailmaan vähemmän jäykästi. Tämä prosessi on itsen löytämistä siitä näkökulmasta, että yksilön suhde maailmaan vahvistuu ja tasapainottuu. Tästä näkökulmasta taiteen tekeminen on erityinen keino oman olemassaolon tunnun vahvistamiseen ja itsen etsimiseen prosessin välityksellä. (Saarinen & Taipale 2019, 74.)

Samalla tavalla kuin vauva etsii kokemukselleen muotoa hoivaajistaan myös taiteilija voi etsiä sitä omista luovista tuotoksistaan. Taiteilija projisoi tekeillä olevaan työhönsä aineksia oman sisäisen kokemusmaailmansa varannoista ja pyrkii työstämään teosta niin, että se peilautuisi takaisin mahdollisimman osuvassa ja tyydyttävässä muodossa. Parhaassa tapauksessa teos realisoii jotakin olennaista tekijänsä psyykkisestä todellisuudesta, vahvistaa ja elävöittää olemassaolon kokemusta sekä ruokkii merkityksellisyyden ja mielekkyyden tunteita. (Saarinen & Taipale 2019, 76.) Tähän perustuu myös luovien ja toiminnallisten menetelmien käyttäminen sosiaalialan viitekehysessä.

Valokuvaterapeutin työn voi erottaa kahteen toimintatasoon, jotka ovat valokuvaterapia ja terapeutin valokuvaus. Valokuvaterapia on valokuvan menetelmällistä käyttöä psykoterapiassa tai terapeutin työssä. Valokuvaterapian käyttö terapiatyössä on tunteiden, ajatusten ja kokemusten aktivoimista terapeutin hoidossa ja ohjauksessa. Valokuvaterapia ei ole Suomessa itsenäinen psykoterapiamuoto, vaan psykoterapeutti integroi valokuvaterapian menetelmiä omaan psykoterapiamuotoonsa ja teoreettiseen viitekehyskseen. Käsitteellä terapeutin valokuvaus tarkoitetaan valokuvaan liittyvää

henkilökohtaista työskentelyä. Se ei liity viralliseen terapiaprosessiin, vaan on muussa yhteydessä tapahtuvaa itsetutkiskeluun, kasvuun pyrkivää valokuvausta ja taiteellista ilmaisua. Sosiaali-, terveys- ja kasvatusalalla ammattihenkilöiden tekemä ennalta ehkäisevä, ohjauksellinen ja kuntouttava valokuvan käyttö on terapeutista valokuvausta. (Halkola 2020, 422-423.)

Saamme valtaosan aistinvaraisista ärsykkeistämme näköaistin kautta. Niinpä näköhavainto on hyvin tärkeässä roolissa sen ymmärtämisessä, mitä elämässämme kohtaamme. Kokemuksiimme ja muistoihimme niistä liittyy yleensä vahvasti visuaalinen komponentti. Muistoja muistetaan harvemmin sanoina, useammin visuaalisina koodeina tai konsepteina, mielessä olevina kuvina, joissa on joskus mukana myös esimerkiksi kinesteettisiä elementtejä. Muodostamme tästä mielen kuvastosta mentaalisia karttoja yrittäessämme myöhemmin kommunikoida asioista kognitiivisesti. (Weiser 1999, 1-3.)

Ihmisen mieli ei erota valokuvan visuaalisen sisällön katsomista saman sisällön katsomisesta tosielämässä. Jos siis katsomme esimerkiksi valokuvaa henkilöstä, prosessoimme sitä kuin katsoisimme kyseistä henkilöä elävänä edessämme. Tämä lienee yksi tekijä sen taustalla, että valokuvat ovat usein emotionaalisesti hyvin latautuneita. Kuvaan ei tallennu vain siinä esiintyvä ihminen, paikka tai asia, vaan myös ja erityisesti siihen liittyvät tunteet. (Weiser 1999, 4.)

Vaikka aikaa ei voi pysäyttää, valokuvassa aika ikään kuin on pysähtynyt: Valokuvalla on luonteenomaista, että se vangitsee hetken. Tämä aspekti liittyy merkittäväällä tavalla siihen, miksi ja miten valokuva toimii terapeutisena välineenä. Valokuvan kautta mahdollistuu siihen vangitun ajan moniulotteinen, syvälinen tutkailu. Lisäksi valokuva näyttää todellisuudelta, mutta on aina myös illuusiota. Siinä ilmestyvä todellisuus rakentuu aina myös katsojan sisäisessä kokemuksessa, ja näiden sisäisten todellisuuksien tutkimiseen valokuva ja sen terapeutinen käyttö voi tarjota ainutlaatuisen väylän. (Weiser 1999, 4.)

Valokuvan ottaminen kohteesta on aina jonkinlainen valinta: Kuvan ottaja tahtoo syystä tai toisesta tallentaa pysyvän jäljen nimenomaan kyseisestä asiasta. Näin ollen kuvassa esiintyvät asiat ovat kuvan ottajalle useimmiten merkityksellisiä ja siten kertovat hänestä jotakin. Valinnat ja syyt niiden taustalla eivät ole aina tietoisia. Merkityksellisen tuntuksen kuvan äärellä sen ottaja saattaa kyetä hahmottamaan ja selittämään hyvinkin tärkeitä asioita itsestään ja elämästään, kun häneltä kysytään oikeanlaisia, oivalluttavia kysymyksiä. (Weiser 1999, 4-5.)

Yksi valokuvalla ominainen, usein merkityksellinen tutkailumahdollisuus liittyy siihen, miten henkilö asettuu kuvaan. Se, miten poseeraamme (tai olemme poseeraamatta) kameralle, kertoo jotakin siitä, miten toivomme tai odotamme, että meidät nähdään tosielämässä. Kun

kysymme kuvassa olevalta henkilöltä kysymyksiä kuvasta, saattaa avautua uudella tavalla se, miten hän arvioi itseään. (Weiser 1999, 5.)

Valokuva ei ole koskaan kuva koko elämästä, paikasta tai ajasta, vaan vain pieni siivu. Kun valokuvaa välineenä ei lähestytä lopputuloksen näkökulmasta, vaan mahdollisuutena kysyä tärkeitä kysymyksiä ja tutkia tunteita, saatetaan olla syvällisen itseen tutustumisen ja oppimisen äärellä. (Weiser 1999, 5.)

Valokuvat ovat pysäytettyjä hetkiä, jotka kytkeytyvät usein muihin hetkiin; hetkiin ennen ja jälkeen. Elämä muodostuu hetkistä ja tarinoista, joita hetket muodostavat. Narratiivisessa lähestymistavassa ajatellaan, että ihmisellä on luontainen tapa jäsentää kokemuksiaan, elämäänsä, toimintaansa ja maailmaa tarinallisesti, narratiivisesti. Narratiivisessa lähestymistavassa ajatellaan, että itse asiassa mitään täysin objektiivista todellisuutta ei ole, vaan ihmisen kokema todellisuus muodostuu narratiiveista. Ihmisellä on myös luontainen tarve jakaa tarinoita. Luovat menetelmät antavat tilaisuuden narratiivien tiedostamiselle, tutkimiselle ja peilaamiselle toisten ihmisten kanssa. Tämän toiminnan, tiedostamisen ja reflektion kautta narratiiveja voi tarvittaessa muokata, järjestellä uudelleen. Kielteisestä tarinasta saattaa uusien painostusten ja oivallusten myötä syntyä uusi tarina, jossa korostuvastikin epäonnistumisten ja vajavaisuuden sijaan kyvyt ja voimavarat. (Huhtinen-Hildén & Karjalainen 2019.)

Valokuvaterapian uranuurtaja Judy Weiser jakaa valokuvaterapian menetelmät viiteen ryhmään sillä perusteella, missä suhteessa henkilö ja kamera tai henkilö ja valokuva ovat toisiinsa. Ryhmät ovat: 1) Asiakkaasta otetut kuvat, 2) asiakkaan ottamat kuvat, 3) omakuvat, 4) asiakkaan elämäkerralliset kuvat, albumikuvat ja 5) kuvaprojektiot. (Weiser 1999, 13.)

Omakuvan käsite kattaa väljästi kaikki valokuvalliset presentaatiot, jotka käsittelevät yksilön käsitystä omasta itsestään, olivat ne konkreettisia tai metaforisia. Ihmisen itse itsestään tekemät kuvat mahdollistavat oman itsen näkemisen ikään kuin toisen ihmisen katsontakulmasta, ulkopuolelta, etäisyyden päästä. Omakuvat ovat potentiaalisesti voimallisia, mutta samalla turvallisia itsensä kohtaamisen välineitä: Ne mahdollistavat vaikeidenkin asioiden ja henkilökohtaisten rajoitteiden tutkimisen itse säädeltävin, hallittavin askelin. Omakuvan kautta on mahdollista tunnistaa, ilmaista ja kohdata erilaisia osia itsestä. Tämä onnistuu turvallisuutta uhkaamatta myös kokonaan ilman verbalisointia, jos sanallistaminen tuntuu vielä liian uhkaavalta. Omakuva sallii tarvittaessa pelkän suoran tunnetason kohtaamisen, ja tähän perustuukin suuri osa omakuvien terapeutin käytön hyödyistä. Omakuvan tekemisen kautta voi myös tutkia uudenlaisia mahdollisuuksia purkaa ja rakentaa identiteettiä. Kun näkökulma omakuvan tekemiseen valitaan voimavarakeskeisesti, valokuva voi auttaa ihmistä näkemään mahdollisuutensa konkreettisempina, todempina. (Weiser 1999, 19-21.)

Omakuviksi voidaan lukea myös toisen ottamat kuvat siinä tapauksessa, että henkilö kokee niiden olevan aidosti häntä edustavia. Toisen ihmisen henkilöstä ottamien kuvien kohdalla on kuitenkin riskinä, että kuvan ottajan mahdolliset tai oletetut odotukset vaikuttavat siihen, miten henkilö esiintyy kuvassa. Siksi on tärkeää, että kun omakuvan ottajana toimii toinen ihminen, esimerkiksi terapeutti tai työntekijä, tiedostetaan asetelman mahdolliset vaikutukset ja osataan käsitellä niitä. (Weiser 1999, 126.)

Omakuvien tekeminen lisää ihmisen itsetuntemusta. Weiserin mukaan itsetuntemus lisää itseluottamusta ja siten pystyvyyttä omien valintojen tekemiseen ilman ylimääräistä reaktiivisuutta suhteessa toisten odotuksiin tai riippuvuutta toisten hyväksynnästä. Tämä merkitsee mahdollisuutta määritellä itse itsensä ja tuosta vapaudesta käsin elää oman näköistään elämää täydesti. (Weiser 1999, 121.)

Weiser (1999, 122) toteaa, että yksi terapeutin, ja me ajattelemme, että yhtä lailla sosiaaliohjaajan, vaikeimmista tehtävistä on antaa asiakkaan itse löytää oma kyvykkyytensä kasvaa ja kehittyä. Jos me työntekijöinä otamme ensisijaisesti mahdollistajan roolin suhteessa asiakkaan toimijuuteen, mukana on aina riippuvuuden elementti. Riippuvuus ei vahvista osallisuutta.

Ehkä tunnetuin valokuvaa terapeuttisesti käyttävä menetelmä Suomessa on valokuvaaja, taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolainen kehittämä voimauttavan valokuvan menetelmä. Kyseessä on terapeuttisesti suuntautunut pedagoginen menetelmä, jossa valokuvaa käytetään voimautumisprosessin aikaansaajana yksilö- ja ryhmätyöskentelyssä. Menetelmää hyödynnetään kasvatus-, hoito- ja terapeuttisessa työssä sekä työyhteisön kehittämisessä. (Savolainen 2009, 211.) Voimauttavan valokuvan neljä keskeistä, usein limittäin käytettävää lähestymistapaa ovat albumikuvat, valokuvaustilanteen vuorovaikutus, omakuva ja arkielämän teemojen kuvaaminen. Albumikuvatyöskentelyssä elämän teemoja jäsennetään kokonaisuuksiksi, nostetaan esiin voimavaroja ja järjestetään näin todellisuutta uudestaan. Valokuvaustilanne nähdään erityisenä, dialogisena vuorovaikutustilanteena, jonka keskiössä on toisen ihmisen näkeminen hyvänä ja erityisenä. Omakuva toimii itsen hyväksymisen metaforana. Arjen teemojen kuvaamisen kautta yhtäältä työstetään voimavaroja kuluttavia ajankohtaisia asioita, toisaalta vahvistetaan voimaa ja iloa tuovia asioita. (Savolainen 2009, 217-222.)

Kehittämistyömme luovana ja toiminnallisena menetelmänä on terapeuttinen valokuva rakennetun valokuvan viitekehyksessä. Rakennetulla valokuvalla tarkoitetaan kuvan tekemisen menetelmää, jossa lavastetaan maailmoja ja kohtauksia ainoastaan kameraa varten. Valokuvan rakentamista voi kuitenkin myös olla valokuva- tai negatiivikollaasien tekeminen tai valokuvan rakentaminen kuvankäsittelyohjelmalla. Rakennetun valokuvan menetelmässä kaikki kuvassa ilmenevä on tietoisien valintojen seurausta. Tällaisen

fiktiivisten fantasiamaailmojen rakentamisen avulla valokuva irtautuu suorasta roolistaan todellisuuden tallentajana ja lähentyy maalaustaidetta. Lisäksi performatiivisuus on rakennetun valokuvan menetelmän ytimessä. Sen avulla omia sisäisiä maailmojaan tai kokemuksiaan on mahdollista rakentaa valokuvan näyttämölle. Näyttämölle voi myös luoda kohtauksia, jotka tuovat näkyväksi valokuvan rakentajan sisäistä kokemusta. Rakennetun valokuvan avulla on mahdollista käsitellä asioita, jotka eivät ole tavoitettavissa kielen tasolla. Tällaisena menetelmä sopii nähdäksemme erityisen hyvin tavoittamaan sisäistä kokemusta ihmisen varhaisimmista kehitysvaiheista ennen kielellistä kehittymistä.

Valokuvatyöskentelyssämme on kekseistä myös traumainformoitu työote. Kehittämistyössämme yhdistyvät siis traumainformoitu työote ja valokuvan terapeuttiset menetelmät. Yhtäältä tässä työssä pureudumme työskentelyn ilmapiirin kehittämiseen traumainformoidusta näkökulmasta niin, että tapaamisissa toteutuu riittävän turvan kokemus. Toisaalta kehitämme valokuvaterapeuttisia menetelmiä traumainformoidusta näkökulmasta niin, että kehittämämme työskentelytavan avulla asiakkaan valokuvatyöskentely mahdollistuu sekä edesauttaa asiakkaan voimaantumista ja osallisuutta.

6 Kokeileminen ja ketterä oppimissykli

Käytimme valokuvatyöskentelyn kehittämisessä menetelmänä kokeilukulttuurin lähestymistavan mukaista ketterää kokeilua ja oppimissykliä, jossa pyrkimyksenä on pienten ja suhteellisen nopeiden kokeilujen toteuttaminen matalalla kynnyksellä.

Kehittämistyömme ketterää kokeilua noudatteleva valokuvatyöskentely perustuu yhtäältä luovien ja toiminnallisten menetelmien käyttämiseen sosiaalialan viitekehelyssä ja toisaalta traumainformoidun työotteen integroimiseen työskentelyyn haavoittuvassa asemassa olevien nuorten kanssa.

Kehittämämme valokuvatyöskentely noudattaa kokeilukulttuurin lähestymistavan vaiheita, eli ketterää kokeilua, useassa sisäkkäisessä syklissä, jotka kiertyvät yhteen ja muodostavat sipulimaisen rakenteen koko työskentelylle. Vuoropuhelu, tavoitteen määrittely, kokeilu ja reflektio ovat syklimäisesti läsnä niin koko työskentelyprosessissa, jokaisen kuvallisen aiheen työstämisessä kuin jokaisella yksittäisellä tapaamiskerrallakin nuorten kanssa. (Aho 2023, 241.)

Kokeilukulttuurin lähestymistavan mukainen ketterä oppimissykli oli siis läsnä työssämme kautta linjan. Sen sijaan, että kehittämistyöllämme olisi ollut selkeä lineaarinen kehityskulku alkupisteestä loppuun, oli työskentelyn ytimessä sen kaikissa vaiheissa syklimäinen kehityskulku, joka sai alkunsa vuoropuhelusta ja jatkui tavoitteiden määrittelyllä. Tätä

seurasi tavoitteiden suuntaisen toiminnan kokeileminen matalalla kynnyksellä, minkä jälkeen toimintaa arvioitiin refleктоimalla sen aikaansaamia hyötyjä ja onnistumisia.

Ketterä oppimissykli kiertyy työmme ytimeen monen samanaikaisen sisäkkäisen oppimissyklin muodossa. Tämän sipulimaisen rakenteen uloimmalla kehällä on meidän keskinäisen vuoropuhelumme aikaansaama kehityssykli koko työlle. Tähän sykliin kiteytyy valokuvan tekemiseen liittyvän ammattiosaamisemme yhdistäminen sosiaalialan viitekehukseen. Rakenteen sisäkehien ketteriin oppimissykleihin kiertyy kaikkien työskentelyn osien ja kohtaamisten kehys. Vuoropuhelun, tavoitteen määrittelyn, kokeilun ja reflektion sykli toistui jokaisessa työvaiheessa ideoinnista suunnitteluun toteutukseen sekä arviointiin ja loi työlle monen sisäkkäin kiertyvän syklin sipulin. Tässä luvussa avaamme näitä sisäkkäisiä syklejä ja niiden sisäisiä yhteyksiä kehittämistyössämme.

6.1 Kokeilukulttuuri

Kokeileva kehittäminen eli kokeilukulttuuri on ajattelu- ja toimintatapa, jossa kannustetaan kokeilemaan rohkeasti. Perinteisesti kehittämisessä on mahdollisimman kattavalla suunnittelulla pyritty varmistamaan toivotunlainen lopputulos. Tämä voi toimia hyvin silloin, kun ympärillä olevat muuttujat ovat muuttumattomia. Tänä päivänä niin ei kuitenkaan aina ole, koska muutos on nopeaa. Kokeilukulttuurissa ajatellaan, että riskin ottaminen kuuluu uuden luomisen prosessiin. Näin ollen aluksi määritetään tavoite ja tehdään hypoteesi siitä, miten tuo tavoite voisi toteutua, mutta hypoteesin toteutuminen selvitetään kokeilemalla. Tämä tarkoittaa, että ennalta ei voi tietää, mitä tapahtuu, ja lopputulos voi olla aivan muuta kuin mitä oletettiin. Tavoite onkin ennen kaikkea arvonn tuottaminen, ei niinkään varsinainen aikaansaannos. (Aho 2023, 21.)

Kokeilukulttuurin peruselementtejä on siis epävarmuuden sietäminen. Oleellista on myös sen ymmärtäminen ja hyväksyminen, että kokeilut usein epäonnistuvat ja kaikki kokeilut eivät johda innovaatioon. Kokeilukulttuurin keskiössä on oppiminen, ja oppiminen tapahtuu myös osittain epäonnistumisten kautta. Tästä näkökulmasta epäonnistunutkin kokeilu on onnistunut. Kun tietoa jaetaan organisaation sisällä, voidaan oppia myös muiden kokeiluista, onnistumisista ja epäonnistumisista. Kokeilukulttuurissa myös kehittäminen toiminnan kohteen tai palvelun käyttäjän kanssa keskeistä ja asiakas on siis keskiössä. (Aho 2023, 14-16.)

Kokeilukulttuurissa kehittämistyötä tehdään nopeasti ja matalalla kynnyksellä eli ketterästi. Ketterä toimintatapa on syklimäisesti etenevä prosessi, jossa on neljä päävaihetta: vuoropuhelu, tavoitteen määrittely, kokeilu ja reflektio (Aho 2023, 241). Prosessissa tavoitteet pidetään maltillisina, jotta matalan kynnyksen ketterä kokeileminen mahdollistuisi. Ketterän kehittämisen ideana on tuottaa mahdollisimman nopeasti kehitettävästä ideasta

versio, jota päästään testaamaan asiakkaiden kanssa, samalla kun kehittämistä jatketaan. Pienet syklimäiset kokeiluprosessit seuraavat toisiaan ja näissä kokeiluissa syntynyttä tietoa hyödynnetään jatkokehittämisessä. (Aho 2023, 51-55.)

Johdon tuki kokeilukulttuurin toteuttamisessa mahdollistaa sen, että aika ja energia ei mene jatkuvaan perustelemiseen. Käytännössä johdon tuki voi tarkoittaa toimitusjohtajan, konsernin johdon tai vaikka hallituksen tukea. Kokeilukulttuurissa luodaan uusia toimintatapoja epävarmuudessa, joten epäonnistumisen mahdollisuus on melko suuri. Henkilökohtaisen vastuun ottaminen kokeilemisestä muodostuu ilman johdon tukea suureksi ja vaikuttaa samalla psykologisen turvallisuuden välityksellä myös luovuuteen. (Aho 2023, 24-25.)

Johdon tuki kokeilemiseen saattaa olla alussa vahvaa, mutta ennen uusien toimintatapojen vakiintumista saattaa ilmetä muutosvastarintaa. On tavallista, että muutos on vaivalloinen prosessi, ja toimintatapojen muutos vaatii usein lisäresursseja ennen kuin muutokset vakiintuvat. Tämä saattaa heikentää johdon tuen määrää, sillä vanhoihin tapoihin saatetaan tukeutua tarpeen tullen. Tällöin kokeilun tavoitteet uhkaavat jäädä täyttymättä, jolloin vaihtoehtoina ovat joko uudesta toimintatavasta luopuminen tai tavoitteiden päivittäminen. (Aho 2023, 25.)

Vuorovaikutus on keskeinen osa kokeilukulttuuria. Lähestymistavassa painottuu ihmisten välinen dialogi, sillä kehittämistä tehdään yhdessä toisten kanssa. Dialogi eroaa esimerkiksi neuvottelusta tai väittelystä siinä, että dialogin tavoitteena ei ole vakuuttaa tai voittaa, vaan pysyä mahdollisimman avoimena erilaisille näkemyksille. Voittamisen tai vakuuttamisen sijaan dialogin avulla tähdätään yhteiseen ymmärrykseen ja kaikkien osapuolten kannalta parhaan ratkaisun löytämiseen. (Aho 2023, 213.)

Kokeilukulttuurissa pyritään saamaan mahdollisimman paljon tietoa kehitettävästä kohteesta dialogin avulla. Dialogisesti kysymällä ja kuuntelemalla pyritään saamaan selville esimerkiksi, mikä asiakkaille on tärkeää ja mitä he tavoittelevat. (Aho 2023, 213.) Lähestymistavassa on keskeistä yhdessä tekeminen, sillä yhden henkilön näkemys on aina rajallinen. Vuoropuhelun avulla, kysymällä ja kuuntelemalla, on mahdollista muodostaa yhteinen ymmärrys käsillä olevaan ideaan tai ilmiöön. Yhteisen ymmärryksen muodostumisen jälkeen voidaan kokeilukulttuurin lähestymistavan mukaisesti alkaa tehdä suunnitelmia ja kokeiluja (Aho 2023, 215.)

Psykologisella turvallisuudella tarkoitetaan jaettua näkemystä siitä, että ryhmän sisällä on turvallista olla oma itsensä virheineen ja epätäydellisyyksineen (Aho 2023, 32). Psykologisesti turvallisessa toimintaympäristössä ihminen sietää epävarmuutta ja uskaltaa olla luova (Aho 2023, 24). Hän voi ilmaista itseään, tuoda esiin keskeneräisiäkin ideoita, esittää kysymyksiä ja

kertoa epäonnistumisistaankin ilman pelkoa nolatuksi tulemisesta. Tämä ruokkii keskustelevaa ilmapiiriä, joka lisää eri osapuolten tietoisuutta erilaisista näkemyksistä ja riskeistä jo varhaisessa vaiheessa. (Aho 2023, 32.) Psykologisen turvallisuuden rakentamisessa itsetuntemus on tärkeää. Itsetuntemus lisää itsevarmuutta ja rohkeutta kokeilla sekä kestää epävarmuutta. Se auttaa päätöksenteossa ja helpottaa yhteistyötä. (Aho 2023, 38-39.)

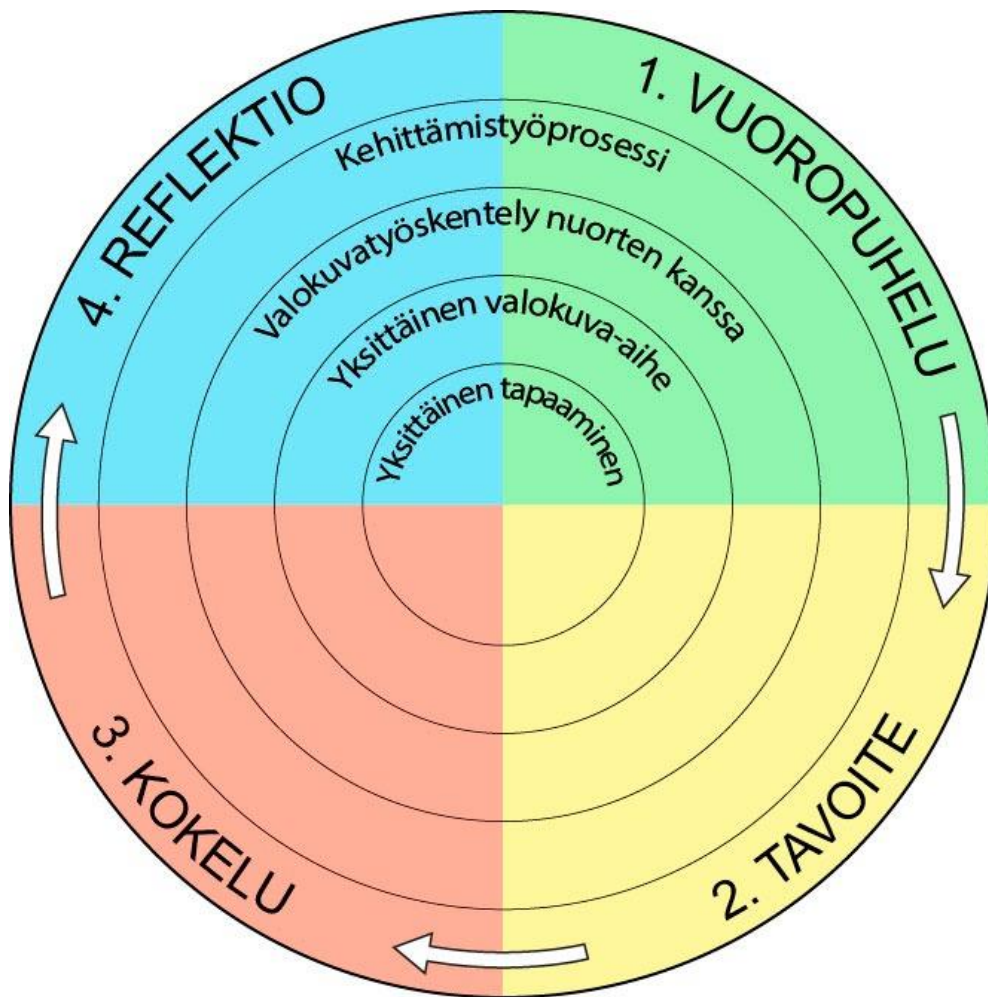
Psykologisen turvallisuuden rakentamisessa on keskeistä omilla teoillamme pyrkiä osoittamaan, että kokeileminen ja sen kautta oppiminen on kannattavaa. Psykologisen turvallisuuden ilmapiiriin kuuluu myös se, että pyrkii pohtimaan oman toiminnan vaikutuksia muihin. (Aho 2023, 288.)

Seuraava luvussa käymme läpi kehittämistyömme toiminnallista osuutta työmme kokeilukulttuurin mukaisia ketteriä syklejä avaamalla. Ketterä sykli alkaa vuoropuhelulla, jossa tarkoituksena on luoda uutta ymmärrystä aiheesta dialogin avulla. Tämän jälkeen kokeilemiselle haetaan suuntaa tavoitteen asettamisen avulla, jonka jälkeen tarkoitus on lähteä matalalla kynnyksellä ja nopeasti kokeilemaan uuden ymmärryksen mukaista ja tavoitteen suuntaista toimintaa käytännössä. Syklin viimeisessä vaiheessa kokeilun vaikutuksia ja onnistumista reflektoidaan ja arvioidaan, jotta toiminnan aikaansaamat muutokset ja oivallukset tulevat näkyviksi. (Aho 2023, 241.)

7 Kehittämistyön toteutus

Tässä luvussa käymme läpi valokuvatyöskentelyn toteutusta Familiar Oy:n lastensuojelun sijaishuollon erityisyksikössä koko prosessin näkökulmasta. Työskentelyn toteutus noudatteli kokeilukulttuurin vaiheita eli ketterää kokeilua usealla sisäkkäisellä kehällä, jotka muodostivat sipulimaisen rakenteen työskentelylle. Vuoropuhelu, tavoite, kokeilu ja reflektio olivat syklimäisesti läsnä niin koko työskentelyprosessissa, jokaisen aiheen työstämisessä kuin jokaisella yksittäisellä tapaamiskerrallakin.

Kehittämistyömme toiminnallisen osuuden jokaisessa syklin vaiheessa on läsnä sekä luoviin ja toiminnallisiin menetelmiin perustuva terapeutin valokuvatyöskentely että kiintymyssuhde- ja polyvagaaliteoriaa yhdistävä traumainformoitu työote.

Kuvio 1: Kuvio havainnollistaa ketterän syklin vaiheet (Aho 2023, 241) ja niiden toteutumisen kehittämistyömme sipulimaisessa rakenteessa.

7.1 Vuoropuhelu

Lähdimme kokeilukulttuurin lähestymistavan mukaisesti työskentelyssä liikkeelle vuoropuhelusta (Aho 2023, 241). Pohdimme yhdessä, miten valokuvaa voisi käyttää luovana ja toiminnallisena menetelmänä sosiaalialan asiakastyössä. Pohdinnoissamme tuli esiin, että oma suhtautumisemme valokuvan tekemisen prosessiin täytyi muuttua lopputuloskeskeisestä prosessikeskeiseksi, sillä valokuva ei itsessään ollut työskentelyn tavoite, vaan nimenomaan luovalla valokuvantekemisen prosessilla oli mahdollista saada hyvinvointivaikutuksia aikaan.

Aloimme siis tietoisesti purkaa lopputulokseen keskittyvää ajattelu- ja toimintamallia ja lähestyä valokuvan tekemistä päämääränä prosessi. Muutos ei ollut yksinkertainen, ja löysimmekin itsemme toistuvasti tähtäämstä lopputulokseen prosessin kustannuksella. Kokeilukulttuurin lähestymistavan mukainen vuoropuhelu kuitenkin mahdollisti sekä uusien

näkökulmien avautumisen että työskentelytapojen löytymisen prosessin edetessä vaiheesta toiseen.

Vuoropuhelu ohjasi työskentelyämme koko prosessin ajan. Työryhmän sisäisen dialogin jälkeen keskustelimme toimeksiantajan kanssa projektin toteuttamisesta (Liite 1). Kun olimme alustavasti sopineet organisaation kanssa kehittämistyön toteuttamisesta heille, järjestimme yksikössä tapaamisen, jossa haastattelimme vastaavaa ohjaajaa pyrkimyksenämme vuoropuhelun keinoin hahmottaa, millaisesta tarpeesta ja toimintaympäristöstä oli kyse.

Alkupalaverissa saimme tietoa yksikön toiminnasta ja työskentelyyn osallistuvista kahdesta nuoresta. Yksikön vastaava ohjaaja kertoi meille työskentelyyn liittyvät olennaiset asiat näistä nuorista. Nuorten iän ja sukupuolen lisäksi vastaava ohjaaja kertoi meille kyseisten nuorten toimintakyvystä sekä heidän suhteestaan luovaan toimintaan. Toimeksiantaja valikoi alustavasti työskentelyyn mukaan nuoria, joilla oli jo valmiiksi suhde kuvalliseen luovaan toimintaan.

Paitsi tieto myös dialoginen keskustelu toimeksiantajan kanssa oli tässä vaiheessa oleellista kehittämistyömme suuntaviivojen piirtämiseksi. Ideointi alkoikin jo aloituspalaverin dialogisessa ilmapiirissä. Osallisuuden ja voimaantumisen edistäminen nousi alustavaksi tavoitteeksi jo tässä keskustelussa. Perustan kokeilukulttuurin mukaisen kehittämistyön hedelmälliselle toteuttamiselle loi yksikön johtajan tuki. Koimme, että tuki kokeilullemme oli organisaation taholta vahvaa. Se ilmeni hyvänä kommunikaatioyhteytenä, luottamuksena osaamistamme kohtaan ja työrauhan antamisena. Lisäksi koimme, että yksikön työryhmä otti ehdotuksemme valokuvatyöskentelystä innostuneena ja kannustavana vastaan. Tämä vaikutti työskentelyymme niin, että meille muodostui riittävän turvallinen olo jatkaa kokeilemista uteliaasti ja rohkeasti siitä huolimatta, että prosessin kulkuun ja lopputulemaan liittyi epävarmuutta.

Palaverin jälkeen jatkoimme ideoiden jalostamista työryhmänä. HavaitSIMME meille tuotteliaimmaksi työtavaksi ideoinnissa istua alas yhdessä ja alkaa heitellä keskeneräisiäkin ajatuksia ja idean alkuja ilmoille vailla itsesensuuria. Sovimme etukäteen, että kaiken mieleen juolahtavan voi sanoa ääneen, vaikka se tuntuisi hölmöltäkin. Työtavan toimivuus perustui siihen, että yhden alustava ajatus synnytti toisessa uutta ajattelua, jonka ääneen sanominen puolestaan inspiroi ensimmäisessä jälleen uutta ajattelua. Toimimattomat elementit putosivat luontaisesti pois ja epämääräiset ideat kirkastuivat varsin nopeasti tällaisessa luovassa pallottelussa. Kahdenvälisessä, edestakaisessa, peilaavassa liikkeessä niihin tarttuivat kummankin osuvimmat oivallukset. Meillä oli jo ensimmäisen varsinaisen ideointipalaverin lopussa valmiina alustava suunnitelma mennyttä, nykyistä ja tulevaa käsittelevästä valokuvatyöskentelystä.

Tutustuimme ideointivaiheessa lastensuojelun sijaishuoltoon toimintaympäristönä sekä nuoruuteen elämänvaiheena. Lisäksi selvitimme, minkälaisia erityispiirteitä nuoruuteen lastensuojelun sijaishuollossa sisältyy. Aloitimme myös työhömmme soveltuvien taustateorioiden kartoituksen ja niihin perehtymisen. Seuraavaksi tarkensimme, mihin teorioihin nojaisimme työssämme ja hahmottelimme tietoperustan päälinjat. Perehdyimme luoviin ja toiminnallisiin menetelmiin sosiaalialan viitekehyksessä sekä erityisemmin rakennetun valokuvan käyttämiseen terapeutisesti. Asiakkaiden eli lastensuojelun sijaishuollon nuorten haavoittuvan aseman takia halusimme varmistaa psykologisesti turvallisen työskentelyn, joten otimme näiden teorioiden lisäksi työskentelyn kehittämiseen mukaan traumainformoidun työtteen. Käytännön toteutukseen lähestymistavaksi valikoitui luontevasti kokeilukulttuuri, koska emme oikeastaan kokeneet osaavamme tehdä hyvin tarkkaa suunnitelmaa työskentelystä: Ymmärsimme jo ennen työhön ryhtymistä, että kokonaisuudessa oli niin paljon liikkuvia osia, että lopputuloksen ennakoiminen oli mahdotonta. Emme tienneet esimerkiksi, toimisiko käytännön työskentely nuorten kanssa hypoteesimme mukaisesti tai millainen olisi osallistuvien nuorten motivaatio ja sitoutuminen. Tuntui hedelmällisemmältä lähteä työskentelemään löyhällä suunnitelmalla, uteliaan avoimella ja rohkealla asenteella kuin tarkalla suunnitelmalla sekä huolella siitä, toteutuuko se aiotusti.

Suunnittelimme ennalta työskentelyn sisällön löyhästi. Ideoimme yksikön vastaavan ohjaajan ehdotuksesta, että työskentely sisältäisi menneen, nykyisyyden ja tulevaisuuden käsittelyä omakuvan kautta. Arvioimme, että kutakin teemaa työstettäisiin kahdella tapaamiskerralla; suunnittelu- ja toteutuskerralla. Emme kuitenkaan lukinneet tätä suunnitelmaa, vaan pysyimme avoimina muutoksille. Lähdimme kokeilukulttuurin lähestymistavan mukaisesti toteuttamaan käytännön työskentelyä nopeasti, muutaman viikon päästä alustavan suunnitelman syntymisestä.

Työskentely nuorten kanssa alkoi tutustumistapaamisilla yksikön tiloissa. Tapasimme molemmat nuoret erikseen, esittäydymme ja kerroimme heille valokuvatyöskentelystä. Kerroimme myös nuoria koskevien tietojen luottamuksellisuudesta ja salassapidosta. Teimme virittäytymistä kuvalliseen työskentelyyn kuvakorttien avulla. Otimme mukaan selailtaviksi valokuvataidekirjoja ja kerroimme rakennetun valokuvan ominaispiirteistä. Saimme tutustumistapaamisella käsityksen nuorten motivoituneisuudesta ja mahdollisesti sopivista työskentelytavoista. Kävimme keskustelua nuorten suhteesta valokuvaan ja kuvalliseen tekemiseen. Nuoret kertoivat, miksi ja miten olivat aiemmin tehneet kuvia sekä näyttivät mielellään ja oma-aloitteisesti aiemmin tekemiään kuvia. Nuoret toivat esiin rohkeasti omia näkemyksiään työskentelystä ja taiteellisista mieltymyksistään. Molemmat nuoret ilmaisivat olevansa innostuneita lähtemään mukaan työskentelyyn.

Oleellisena tavoitteena aloitustapaamisilla oli myös luoda yhteyttä meidän ja nuorten välille. Kaikki toiminta ja keskustelu tehtiin nuoren ehdoilla: Kyseessä ei ollut luentotilaisuus eikä haastattelu, vaan dialoginen kohtaaminen, jonka tavoitteena oli luottamuksen ja turvan rakentuminen nuoren ja meidän välille niin, että valokuvatyöskentelyyn ryhtyminen tuntuisi nuoresta mukavalta ja turvalliselta luovaan toimintaan liittyvästä epävarmuuden elementistä huolimatta.

Kokeilukulttuurin mukainen matalan kynnyksen kokeileminen, kuten kaikki muukin luova toiminta, sisältää aina riskin ja vaatii siis itsensä alttiiksi ja likoon laittamista (Aho 2023, 21). Kokeilukulttuurin lähestymistavan toteuttaminen vaatii nähdäksemme tekijöiltään kosolti uteliaisuutta ja rohkeutta avoimen mielen lisäksi. Pohdimme keskenämme, miten työskentelyn ilmapiiriä voisi kehittää traumainformoidusti niin, että riittävän turvan kokemus toteutuisi prosessissa kautta linjan, niin asiakkaiden kuin meidän itsemme kohdalla. Pureuduimme pohdinnoissamme siihen, miten erilaisilla tilallisilla ratkaisuilla tai omalla läsnäoloon virittäytymisellä voimme lisätä työskentelyyn osallistuvan nuoren turvan kokemusta koko työskentelyn aikana. Näin vuoropuhelu ulottuu kielellisen kommunikaation tasolta tavoittamaan myös tilalliset ja keholliset vuoropuhelun tasot.

Jännitimme molemmat työskentelyä ennalta, joten pohdimme yhdessä, miten työpajojen kulkua ja ilmapiiriä voisi kehittää niin, että pysyisimme molemmat työskentelyn ohjaajina vireyden suhteen traumainformoidun työotteen mukaisessa sietoikkunassa. Hahmottelimme ohjaajan työkalupakin työskentelyä varten. Työkalupakin tärkeimmäksi elementiksi valikoitui tietoinen hengittäminen, joka rauhoittaa hermostoa ja mahdollistaa siten kehollisen sekä terapeuttisen läsnäolon. Yhtäältä suunnittelimme virittäytyvämmä terapeuttiseen läsnäoloon jo ennen tapaamisia ja toisaalta sovimme tapaamisten rakenteen sellaiseksi, että terapeuttisen läsnäolo säilyisi koko tapaamisen ajan. Sovimme, että yksi meistä ottaisi aina vuorollaan vetovastuun kielellisestä kommunikaatiosta samalla kun toinen kannattelee ja tukee tilannetta rauhallisella läsnäolollaan.

Työskentelymme kulmakiveksi muodostui siis työparina toimiminen ja toisen ohjaajan tuki. Valokuvatyöskentely vaatii keskittymistä moneen muuttuunaan samanaikaisesti. Valo-olosuhteet, kamera- ja valaisutekniikka sekä kuvan sommitteleminen ja kuvattavien ohjaaminen vaatii keskittymistä ja jatkuvaa ongelmien ratkaisemista. Tämä prosessi vie tekijänsä helposti sietoikkunan ulkopuolelle. Kun valokuvausteknisten asioiden lisäksi vastuullamme oli työskentelyyn osallistuvan nuoren luovan prosessin ohjaaminen traumainformoidusti, päätimme jakaa näitä vastuualueita keskenämme. Sovimme, että kun yksi ohjaajista keskittyy esimerkiksi ratkomaan teknisiä ongelmia, toinen keskittyy vuorovaikutukseen nuoren kanssa traumainformoidusti. Tällaisen työnjaon ansiosta myös nuoren olisi mahdollisesti helpompi säädellä omaa vireystilaansa työskentelyn aikana.

7.2 Tavoite

Kokeilukulttuurin mukaisen ketterän syklin toinen vaihe on tavoitteen asettaminen (Aho 2023, 241). Tämä syklin vaihe toistui työmme sipulimaisessa rakenteessa kerroksesta toiseen. Asetimme siis tavoitteen työskentelylle sen jokaisessa vaiheessa.

Koko kehittämistyön tavoite, työskentelyyn osallistuvien nuorten osallisuuden kokemuksen ja voimaantumisen lisääntyminen, ohjasi valintojamme työskentelyn kaikissa vaiheissa ja alatavoitteiden asettamisessa. Valokuvatyöskentelyssä nuorten kanssa tavoitteemme oli eletyn, olevan ja tulevan käsittelyn ohjaaminen traumainformoidusti. Kunkin yksittäisen valokuva-aiheen työstämiselle asetimme tavoitteeksi nuoren luovuuden herättelyn ja turvan kokemuksen mahdollistamisen luovassa prosessissa. Jokaisella yksittäisellä tapaamisella tavoitteenamme oli nuoren kannattelu niin, että tapaamisella toteutettu toiminta tapahtuisi sietoikkunassa ja tuottaisi nuorelle onnistumisen kokemuksia.

Kehittämistyölle asettamamme tavoitteen saavuttamisen lähtökohtana ja edellytyksenä oli traumainformoidun työotteen mukaisesti toimiminen työskentelyn jokaisessa vaiheessa.

7.3 Kokeilu

Työryhmämme keskinäisen sekä toimeksiantajan ja asiakkaiden kanssa käymämme vuoropuhelun ja tavoitteen asettamisen jälkeen toteutimme valokuvatyöskentelyn yksilötapaamisina kesän ja alkusyksyn 2023 aikana. Käymämme dialogien perustella alustavasti suunnittelemamme valokuvatyöskentely jakautui kolmeen aiheeseen, jotka suhteutuvat aikaan ja elämän narratiiviin. Ensimmäinen osa käsitteli mennyttä, toinen tämänhetkistä ja kolmas tulevaa minää. Aiheiden tarkempi valokuvallinen toteutustapa määrittyi yhteisessä keskustelussa ja pohdinnassa nuorten kanssa. Kysyimme nuorilta muun muassa: “Minkälaisena olet kasvanut?”, “Minkälainen olet tällä hetkellä?” ja “Minkälaisena näet itsesi tulevaisuudessa?”. Lähdimme toteuttamaan työskentelyä tämän alustavan suunnitelman mukaisesti, mutta kokeilukulttuurin hengessä tarkensimme suunnitelmaa jatkuvasti toteutuksen edetessä.

Kokeilukulttuurissa monia asioita ei tiedetä ennalta ja oppimista tapahtuu leimallisesti myös epäonnistumisten kautta (Aho 2023, 14-16). Asiakkaiden traumatausta asettaa kuitenkin rajoituksia sille, millaista epävarmuutta ja millaisia epäonnistumisia toiminta voi sisältää. Kokeileminen ei siis saa merkitä traumainformoidun työotteen lipeämistä.

Traumainformoidussa työotteessa keskiössä on asiakkaan turvallisuuden kokemuksen vahvistaminen. Tämä edellyttää riittävässä määrin ennakoitavuutta - siis suunnittelua. (Sarvela 2020a.) Tästä näkökulmasta meidän tuli voida kertoa nuorille jonkin verran siitä, mitä työskentely tulisi sisältämään, jotta työskentely tuntuisi heistä hahmotettavammalta ja siten turvallisemmalta. Kerroimme työskentelyn aluksi kuvaustehtävien aiheet ja suuntaa

antavasti, miten tapaamiset rakentuisivat. Teimme nuorille kuitenkin myös tiettäväksi, että suunnitelmista oli mahdollista ja suotavaa poiketa muokkaamalla tapaamisten sisältöä myös heidän toiveidensa pohjalta.

Sosioemotionaalisten taitojen oppiminen ja resilienssin kehittyminen edellyttää myötätuntoisia kohtaamisia (Lipponen 2020). Nuorten näkeminen arvokkaina, ainutlaatuisina itsenään ja tämän näkemisen näkyväksi tekeminen nuorille oli yksi peruslähtökohdista työskentelyllemme. Pohdimme keskenämme, miten tämä arvostuksen välittyminen toteutuisi käytännössä parhaalla tavalla. Tulimme siihen lopputulemaan, että vuorovaikutuksen täytyisi perustua läsnäolevuuden ohella aitouteen ja rehellisyyteen. Kun siis annoimme myönteistä palautetta nuorille, sanoimme vain asioita, joita todella tarkoitimme. Traumatisoituneen ihmisen voi joskus olla vaikeaa uskoa kehuja, mutta uskomme, että siihen on parempi todennäköisyys, kun palautteen antaja aidosti tarkoittaa, mitä sanoo. Arvostus välittyy tällöin myös sanattomalla tasolla.

Tavoittemme oli nuorten voimaantumisen ja osallisuuden vahvistuminen, joten pyrimme työskentelyssä siihen, että nuoret kokisivat tekemisen mielekkyyden olevan aidosti tärkeämpää kuin kolmen kuvan sarjan syntymisen. Kommunikaatiotavassa nuorten kanssa emme lähteneet olettamuksista, vaan pyrimme lähestymään tekemistä aidosti avoimina ja hyväksyvinä erilaisille lopputulemille. Esimerkiksi kuvan tekemisen jälkeen kysyimme avoimesti, miltä ajatus toisen kuvan tekemisestä tuntuisi sen sijaan, että olisimme kysyneet suljetusti, halusiko nuori tehdä toisen kuvan. Muistuttelimme nuorille, että työskentelyn muuttaminen ei merkitse epäonnistumista. Kerroimme nuorille, että mekin vasta pohdimme tällaisen työskentelyn toimivuutta ja lisäsimme, että tieto siitä, miten nuoret sen kokevat, on meille arvokasta työskentelyn kehittämisen kannalta.

Valmistauduimme tapaamisiin nuorten kanssa käymällä läpi keskenämme asiat, joiden tulisi toteutua tapaamisella. Tällaisia asioita olivat muun muassa traumainformoidun työotteen mukainen oman hermostomme säätely ja sen varmistaminen, että nuori olisi sietoikkunassa. Muistutimme itseämme ja toisiamme ennen tapaamisia terapeutin läsnäolon tärkeydestä ja virittäydymme itse ennen jokaista tapaamista läsnäolevaan tilaan esimerkiksi tietoisien hengittämisen harjoituksilla. Turvan kokemuksen tuottamisessa yksi tärkeimmistä lähtökohdistamme oli kohtaamisen tapa. Nuoren turvallisuuden tunteen tarkistamiseksi ja vireystilan kartoittamiseksi kysyimme tapaamisten aluksi kuulumisia ja vointia sekä edellisen kerran jälkeisiä tunnelmia. Saimme vihjeitä nuoren vireystilasta myös havainnoimalla hänen olemustaan, esimerkiksi sitä, oliko hän läsnäolevan vai poissaolevan oloinen, kontaktissa vai vetäytyvä, virkeä tai apaattinen, aktiivinen vai passiivinen, rauhallinen vai levoton. Tapaamisten lopuksi pyysimme nuorta kertomaan, miltä tapaaminen ja työskentely oli tuntunut sekä kertosimme, mitä seuraavaksi tapahtuisi. Tavoitteenamme oli, että nuori kokisi

luovan prosessin aikana riittävästi kannattelua ja turvaa liikkua valokuvan rakentamisessa kohti uusia ja tuntemattomia suuntia.

Ketterä oppimissykli toteutui työssämme sen jokaisessa vaiheessa. Jokaisen tapaamisen lisäksi jokaisen aiheen työstäminen alkoi suunnittelutapaamisen vuoropuhelulla. Mukaan mahtui sekä kertoja, joilla nuorella oli vahva ja selkeä visio valokuvasta nopeasti mielessään, ja toisia, joilla ideaa ei ollut ja nuori koki luovuutensa olevan hukassa. Jälkimmäisessä tapauksessa luovan prosessin käynnistyminen vaati enemmän vuoropuhelua ja ohjaajien tukea. Nuoret olivat kuitenkin tällöinkin hyvässä kontaktissa ja osallistuivat dialogiin sekä tavoitteen asettamiseen aktiivisesti. Yhtä takuuvarmaa ratkaisua tai kysymyspatteristoa luovuuden herättelyyn meillä ei ollut, vaan toimiva lähestymistapa kulloisellekin kerralle löytyi kokeilemalla. Yhdellä kerralla inspiraatiota tuki valokuvataidekirjojen ja toisella edellisen kuvan katselu. Prosessin apuna olivat avoimet kysymykset. Kysymykset kuten “Mikä on muuttunut ensimmäisen kuvan aikoihin verrattuna?” tai “Mikä on nyt paremmin?” yhtäältä johdattelivat katsomaan nykyisyyttä narratiivisesti suhteessa menneeseen ja toisaalta voimavarakeskeisesti, saavutetun myönteisen muutoksen näkökulmasta. Valokuvan tekemistä voi lähestyä myös tunteiden tai tunnelmien kautta: “Millainen tunnelma sinulla nousee aiheesta ensimmäisenä mieleen?” “Mikä voisi kuvastaa kuvassa tätä tunnelmaa?”

Joskus oli hedelmällistä lähestyä tekemistä tuomalla esiin, että valokuvaa voi tehdä monella erilaisella tavalla; tarkkaa ennakkosuunnitelmaa toteuttaen tai sitten kokeilemalla eli lähtien liikkeelle vain jostakin ajatuksesta ja antaen idean rakentua lopulliseksi vasta kuvaa tehdessä. Oli tärkeää muistaa, että jo aiheiden ideointi saattaisi nostaa esiin vaikeita muistoja tai tunteita ja ohjaajan tehtävä oli kohtaamisen tavallaan helpottaa asiakkaan vaikeiden asioiden kohtaamista turvallisesti.

Suunnittelutapaamisen jälkeen toteutustapaamisella lähdimme toteuttamaan suunniteltua valokuvaa. Työskentely oli varsin erilaista eri kuvauskerroilla. Joinain kertoina se oli ennalta pitkälle suunnitellun vision mukaisen miljööön rakentamista, toisina spontaania kuvan rakentamista käsillä olevassa hetkessä. Suurimman osan kuvista toteutimme yksikön tiloissa, sisällä ja ulkona. Yhteen kuvaan, joka vaati hallittuja valaistuosuhteita ja kuvan rakentamista lukuisista kuvista, käytimme ammattivalokuvastudiota.

Valokuvaaminen toteutettiin yhden kuvan osalta nuoren kännykkäkameralla, muut kuvat tehtiin ammattilaistasoisella kuvauskalustolla. Väline ei ollut itseisarvo, vaan se valittiin sillä perusteella, miten se tukisi parhaalla tavalla nuoren työskentelyä ja kuvalle asettamia tavoitteita. Nuoret valitsivat esiintyä itse kuvissa, joten me ohjaajat toimimme kuvan ottajina. Nuoret valitsivat kuitenkin kuvakulmat, rajaukset ja etäisyyden sekä sen, miten esiintyivät kuvassa. Kuvaaminen alkoi vuoropuhelulla siitä, miten kuva rakennettaisiin, jotta se toteuttaisi nuoren sille asettamia tavoitteita. Kuvauspaikka järjesteltiin sopivaksi yhdessä,

nuoren ohjaamana. Kuvaaminen oli kokeilemista: Kun ensimmäinen kuvakulma, rajaus tai valaisu ei ollut nuoren mieleen, sitä muokattiin havaintojen pojalta paremmaksi, kunnes se täytti toiveet.

Lopuksi kuvaa katsottiin ja refleктоitiin yhdessä ja varmistettiin näin, että se oli nuoren mielestä valmis. Nuori oli koko ajan valokuvan tekemisen ohjaaja, ja meidän ohjaajien tehtäväksi jäi valokuvaustekniikan hallinta ja nuoren auttaminen hänen visionsa toteuttamisessa terapeutin läsnäolon tilasta käsin.

Teimme valokuvien käsittelyt yksikössä kannettavalla tietokoneella Photoshop-kuvankäsittelyohjelmalla. Kuvankäsittely tapahtui nuoren toiveen mukaisesti joko nuoren itsensä toimesta tai meidän tekemänämme niin, että nuori ohjeisti, mitä halusi kuvalle tehtävän. Nuorilla oli runsaasti omaa osaamista kuvankäsittelystä, ja toisaalta me näytimme heille myös heille uusia kuvankäsittelyllisiä keinoja. Kuvankäsittelyn lomassa kävimme jatkuvaa dialogia, pohdimme yhdessä erilaisten säätöjen vaikutusta kuvan tunnelmaan ja ilmaisevuuteen. Nuori määrittä, milloin valokuva oli valmis, minkä jälkeen vielä katselimme sitä ja kysyimme nuorelta tunnelmia sen tekemisestä ja sen katsomisesta.

Työskentelyn viimeisessä vaiheessa tehty työ tuotettiin konkreettiseen muotoon, jonka suunnittelimme nuoren kanssa yhdessä. Käytännössä tuotos oli korkealaatuiset valokuvatulosteet, jotka teetimme 30 x 40 senttimetrin kokoisina ja kehystimme.

Kokeilukulttuurin mukaiseen toimintaan kuuluu erottamattomana ja hyväksyttynä lähtökohtana, että kaikki ei todennäköisesti toteudu suunnitelmien mukaisesti (Aho 2023, 14-16). Alustavan suunnitelmamme mukaan valokuvatyöskentely sisälsi kolme valokuvaa; elettyä, olevaa ja tulevaa käsittelevät kuvat. Suunnitelmiin tuli kuitenkin muutoksia prosessin aikana. Lähtökohtamme oli, että asiakkaat olisivat kehittämistoiminnan keskiössä.

Traumainformoidun työotteiden mukaisessa toiminnassa asiakkaalla tulee olla mahdollisuus ilmaista itseään, tulla kuulluksi ja vaikuttaa (Sarvela 2020a). Niinpä kuuntelimme nuorten näkemyksiä ja olimme valmiit tarvittaessa muokkaamaan toimintaa niiden perusteella.

Yksi nuorista päätti lopettaa työskentelyn toisen kuvan jälkeen henkilökohtaisista syistä. Sanoimme sen sopivan hyvin. Kiitimme häntä antoisasta yhteistyöstä ja hienosta työskentelystä pyrkimyksenämme vahvistaa hänen myönteistä kokemustaan työskentelystä keskeyttämisestä huolimatta. Palasimme tapaamaan häntä muutaman viikon päästä aikeenamme pitää sovitusti lopetustapaaminen. Kun katselimme ja arvostimme yhdessä hänen kahta valokuvaansa tulosteina, hän alkoi spontaanisti pohtia ääneen, mitä kolmannessa kuvassa olisi, jos hän sellaisen tekisi. Ideat vaikuttivat niin kirkkailta ja nuori niin innostuneelta, että kysyimme häneltä, että mikäli hän saisi valita, tekisikö hän sittenkin vielä kolmannen kuvan. Hän vastasi, että kyllä tekisi. Muutimme jälleen suunnitelmia siltä istumalta. Lopetustapaaminen muuttui suunnittelutapaamiseksi.

Toisen nuoren kolmannen kuvan suunnittelu- ja valmistelutapaamiseksi aiotulla tapaamisella nuori sanoi meille, että tekisi kuvaa varten aiottuja valmisteluja mieluummin omassa rauhassaan myöhemmin. Tapaamiselle suunniteltu ohjelma ei siis toteutunut. Sen sijaan jäimme juttelemaan nuoren kanssa, ilman ennakkosuunnitelmaa tai agenda. Keskustelu lähti soljumaan nuoren aloitteesta, nuoren ohjaamaan suuntaan. Keskustelun teema liittyi nuoren tulevaisuuteen. Nuori kyseli meiltä kiinnostuneesti ja aktiivisesti erilaisista mahdollisista koulutuspoluista ja halusi hahmottaa mahdollisuuksiaan. Hän pyysi meitä piirtämään kaavakuvan eri poluista ja kertoi kuvan rakentuessa, mitä kaikkea toivoi siihen lisättävän. Myöhemmin kyseinen nuori kertoi meille jättävänsä kolmannen valokuvan tekemättä. Lopputulema oli, että nuori teki kaksi valokuvaa - mutta kaikkia kolmea aihetta, mennyttä, olevaa ja tulevaa, käsiteltiin työskentelyssä. Kolmas kuva ei ollut valokuva, vaan kaavakuva, ja kenties mielikuva, hänen tulevaisuuden mahdollisuuksistaan.

Valokuvaus on tekniikasta ja sen toimivuudesta täysin riippuvainen laji. Ei ole tavatonta, että kuvaustilanteessa ilmenee teknisiä ongelmia, esimerkiksi niin, että jokin laite lakkaa yllättäen toimimasta. Näin tapahtui myös meille, muutamankin kerran nuorten kanssa työskentelyn aikana. Koska tekniset ongelmat aiheuttavat helposti stressiä eli vireystilan kohoamista ylivireydeksi, teimme työnjaon niin, että kun teknisiä ongelmia ilmeni, toinen meistä keskittyi pelkästään ongelman ratkaisemiseen ja toinen otti täyden vastuun traumainformoidusta vuorovaikuttamisesta nuoren kanssa sen aikaa. Näin varmistimme, että nuorella oli aina läsnä sietoikkunassa oleva aikuinen.

Työskentely sisälsi molempien työskentelyyn osallistuvien nuorten kanssa seitsemästä kahdeksaan tapaamiskertaa. Koska valokuvan kanssa voi työskennellä erilaisilla tavoilla, nopeasti ja ketterästi tai hitaasti ja pikkutarkkuudella, ja koska nuorten tarpeet ja yksilölliset ominaisuudet ovat erilaisia, työskentelyn perusrakenne sisälsi mahdollisuuden työskentelyn laajuuden muokkaamiseen. Työskentelyn suunniteltua kestoja oli mahdollista muuttaa myös kesken prosessin, mikäli esimerkiksi tarpeessa, motivaatiossa tai voinnissa ilmeni muutoksia. Tämä oli yhtäältä kokeilukulttuurin mukaista joustavuutta ja toisaalta traumainformoidun työotteen edellyttämää asiakkaan turvallisuuden kokemuksen ehdoilla toimimista. Paine tehtävistä suoriutumiseen ei käsityksemme mukaan lisää turvan kokemista. Sen sijaan kokemus, että on hyväksytty ja arvokas riippumatta suorituksista, lisää.

Oli idean syntymiseen johtava tapa mikä tahansa, jokaisella kerralla teimme saman havainnon: Kun nuoren luova prosessi sai ensimmäisen kipinänsä ja käynnistyi, se eteni siitä eteenpäin lumipallon lailla. Nuoren visio kirkastui kuin itsestään, ja meidän roolimme prosessissa pieneni pienentymistään. Nuoren olemiseen ja tekemiseen tuli samalla uutta varmuutta ja määrätietoisuutta. En tiedä -vastaukset muuttuivat näin sen haluan tehdä - vastauksiksi.

Teimme työskentelyn lomassa huomioita ja dokumentoimme työskentelyä huolellisesti pitämällä siitä sähköistä päiväkirjaa, johon kirjasimme tapaamisten sisällön sekä muistiinpanot seuraavaa kertaa varten. Jokaisen tapaamisen jälkeen pidimme keskinäisen reflektointituokion, jossa nostimme esiin havaintojamme niin nuorten, toistemme kuin itsemme olemisesta ja toiminnasta sekä pohdimme, missä onnistuimme ja mitä voisimme tehdä jatkossa paremmin. Kirjasimme pääkohdat samalla ylös ja merkitsimme nekin päiväkirjaan. Keskinäinen reflektiomme oli oleellisessa roolissa työskentelymme hiomisessa niin valokuvatoiminnan kuin ohjaajuutemme kannalta.

Ihmisillä on taipumus virittäytyä toisiinsa erilaisin mekanismein myös ruumiillisella tasolla (Seikkula 2019, 9), ja oleellinen osa asiakkaan hermoston säätelyn tukemista on työntekijän oma hermostollinen säätely (Sarvela 2020a). Voidaksemme toimia nuorille ankkurina sietoikkunaan kiinnitimme erityistä huomiota omaan hermostolliseen tilaamme ja tarvittaessa sen säätelyyn. Itse-reflektio oli meille tärkeä työkalu myös tästä näkökulmasta: Kun havaitsimme omia kehollisia reaktioitamme, saatoimme vaikuttaa hermostoomme heti, kun havaitsimme haitallisia vireystilan muutoksia itsessämme. Käytännön keinojamme säätelyyn ohjaustilanteissa oli ensisijaisesti hengitys: tietoinen, hidas, syvä hengitys auttoi meitä palaamaan sietoikkunaan varsin tehokkaasti.

Terapeuttinen läsnäolo tarkoittaa työntekijän kokonaisvaltaista sitoutumista, vastaanottavuutta ja virittäytymistä asiakkaaseen työskentelyssä (Geller & Porges 2014, 178), ja tämä oli kokemuksemme mukaan tärkeä elementti traumainformoidussa ohjaamisessa. Olemalla aidosti läsnä ja virittäytyneenä asiakkaaseen kykenimme myös havaitsemaan, mitä tilanteessa tarvittiin ja mikä puolestaan olisi liikaa. Sietoikkunassa, eli sosiaalisen liittymisen tilassa, oleminen mahdollistaa yhteyden kokemisen sekä toisiin ihmisiin että itseen. Olemalla itse sietoikkunassa tuimme asiakkaan sietoikkunassa pysymistä eli yhteyden kokemusta ruumiillisen synkronoitumisen kautta.

Katsoimme nuorten tekemiä valokuvia yhdessä nuorten kanssa prosessin eri vaiheissa; kuvia otettaessa ja heti sen jälkeen, kuvia käsiteltäessä, uusia kuvia suunniteltaessa sekä lopputapaamisessa. Kuvan katsominen tietokoneen ruudulta toi kuvatyöskentelyn prosessiin uuden vaiheen. Valokuva, jota oli tähän mennessä suunniteltu, rakennettu ja kuvattu, oli nyt silmien edessä tarkasteltavissa. Sitä katsottiin nyt tavallaan eri suunnasta kuin tekemisen aiemmissa vaiheissa: kuvan tekijän ja subjektin lisäksi nyt sen katsojana. Itsen katsominen tällä tavalla ulkoapäin herätti nuorissa monenlaisia ajatuksia ja tunteita.

Työskentelyn päätteeksi järjestimme kummankin nuoren kanssa erikseen lopetustapaamisen, jossa katselimme valmiita kehystettyjä valokuvateoksia, keskustelimme niiden herättämistä ajatuksista ja tunteista sekä tekemisen prosessista. Vedimme myös yhteen, mitä työskentelyn aikana oli tapahtunut ja keskustelimme siitä, miten nuori oli sen kokenut. Annoimme nuorille

myönteistä, yksilöllistä palautetta heidän työskentelystään. Pyysimme nuorilta lisäksi palautetta, jonka he saivat antaa valintansa mukaan joko suullisesti tai kirjoittamalla. Lopuksi kiitimme nuoria osallistumisesta.

7.4 Reflektio

Kehystettyjen valokuvateosten katsominen lopputapaamisessa oli nuorille kokemuksena jälleen erilainen verrattuna niiden katsomiseen digitaalisessa muodossa. Tulostettuna ja kehystettynä teokselle muodostuu oma fyysinen kehonsa, johon sen tekijän rakentama sisältö asettuu, irralleen tekijästään. Kuvalla on konkreettiset ääriviivat, rajat, joiden sisään siinä esiintyvä maailma rajautuu. Näin valokuvassa käsiteltävää asiaa on mahdollista tarkastella valitsemansa välimatkan päästä ja siten kohdata turvallisemmin.

Pysähdyimme nuorten kanssa lopputapaamisessa valmiiden teosten äärelle. Kysyimme nuorilta kysymyksiä ja herättelimme keskustelua. Olimme sopineet ennalta pidättäytyvämmekä tekemästä tulkintoja kuvista ja sen sijaan ensisijaisesti kysyvämmekä nuorilta sekä kuulemaan heitä. Painotimme voimavaroja ja omaa pärjäämistä esiin tuovia avoimia kysymyksiä. Syvennymme myös keskustelemaan teemoista, joita nuoret oma-aloitteisesti nostivat esiin. Nuoret reflektoivat prosessia, teosten herättämiä tunteita sekä niiden taakse kätkeytyviä ilmiöitä taitavasti. Pohdimme kuvien äärellä muun muassa, mitkä tekijät tuovat nuorelle rohkeutta lähestyä haastavan tuntuista asioita, mikä on erilaisten tunteiden kohtaamisen merkitys, miten sisäinen kokemus ei ole pysyvä asia ja miten omaan oloonsa voi ainakin jossakin määrin myös vaikuttaa. Nämä pohdinnat näimme opinnäytetyömme tavoitteen toteutumisen kannalta osaltaan varsin merkityksellisinä.

Myönteisen, hyvää vahvistavan palautteen antaminen nuorille oli mielestämme tärkeää myös kuvia katsoessamme. Puhuessamme kuvista jouduimme kuitenkin vastakkain menneisyytemmekä kanssa: Olemme urallamme valokuvaajina sisäistäneet tavan, jossa kuvatyöskentelyä arvostetaan lopputuloksen, ei prosessin takia. Nyt tämä kuvien hienoutta korostava palautteen antotapa uhkasi nousta esiin puheessamme nuorten kuvia katsoessa, koska olimmekä vilpittömästi vaikuttuneita myös kuvien valokuvallisesta hienoudesta. Toinen haaste meille oli kenties myös valokuvaajuutemme perustuva tarpeemme tehdä tulkintoja kuvista. Kävimmekä aiheesta useita keskusteluja keskenämme sisäistääksemmekä meille uuden paradigman. Teimme tietoisena päätöksen painottaa myönteisessä palautteessamme ensisijaisesti prosessia ja työskentelyä. Toimmekä kuitenkin esiin myös aidon kokemuksemmekä siitä, että kuvat olivat meistä vaikuttavia ja koskettivat meitä. Omat tulkintamme kuvien sisällöstä pyrimmekä pitämään itsellämme ja kysymään mieluummin lisää nuoren ajatuksista ja tuntemuksista.

Pyysimme nuorilta palautetta työskentelystä. Olimmekä laatineet sitä varten 15 kysymyksen listan (Liite 2). Ennen kysymysten esittämistä kerroimmekä, mistä syystä pyydämme palautetta ja miten sitä käytämme. Kerroimmekä, että tarvitsemmekä palautetta opinnäytetyömme

kirjalliseen osioon, jossa arvioimme toimintamme onnistumista. Korostimme, että olemme kiitollisia myös kriittisistä näkökulmista, koska ne auttavat meitä kehittämään toimintaamme. Kerroimme, että näitäkään tietoja ei käytetä niin, että nuoren voisi tunnistaa niistä.

Pyrimme kysymyksillämme kartoittamaan työskentelymme onnistumista erilaisista näkökulmista. Meitä kiinnosti luonnollisesti, miten olimme päässeet työskentelylle asettamiimme tavoitteisiin eli osallisuuden ja voimaantumisen lisääntymiseen. Tavoitteisiin pääsy edellytti oleellisesti traumainformoidun työotteen toteutumista kautta linjan, ja tämän onnistumista pyrimme selvittämään osalla kysymyksistä. Osa kysymyksistä käsitteli puolestaan työskentelyn kestoa, tiiviyyttä ja sisältöä. Pyysimme myös parannusehdotuksia työskentelylle. Toinen nuori vastasi kysymyksiin mieluummin suusanallisesti, ja toinen kirjoitti vastauksensa tietokoneella.

Molemmat nuoret pitivät vastauksissaan valokuvatyöskentelyn aiheita mieluisina. Ne olivat nuorten mielestä hyviä, koska ne olivat ajankohtaisia ja kukin saattoi käsitellä niitä eri tavalla, persoonallisesti. Valokuvan rakentaminen oli nuorten vastauksissa kivaa. Valokuvatyöskentelyssä mieluisina asioina nuoret nostivat esiin muun muassa valosuunnittelun ja eläytymisen kuvan teeman mukaiseen olotilaan. He toivat esiin lisäksi sitä, että olivat pitäneet valokuvauksesta ja kuvankäsittelystä oppimista mielenkiintoisena ja antoisana.

Nuoret sanoivat työskentelyn tiiviiden olleen sopiva. Toinen nuorista totesi, että sopiva tapaamisten väli tämäntyyppisessä toiminnassa oli hänen mielestään pari viikkoa. Hän pohti, että viikon tapaamisväli voisi tuntua stressaavalta ja toisaalta, että mikäli tapaamisia olisi liian harvoin, inspiraatio voisi haalistua.

Vastauksista turvallisuuden kokemista koskeviin kysymyksiin nousi esiin, että työskentelyyn lähteminen ei ollut nuorille aivan helppoa. Siihen liittyi heidän mukaansa vähän pelkoa ja jännitystä sekä ahdistusta. Nuoret kuvasivat, että he kokivat olonsa kuitenkin riittävän turvalliseksi ja kykenivät siten lähtemään mukaan. Kysyttäessä, mitkä elementit mahdollistivat riittävän turvan kokemisen, nuoret toivat esiin asioita kuten keskustelun avoimuuden, työskentelyn joustavuuden ja aikataulupaineettomuuden. Vastauksissa mainittiin myös se, että toimintaa tehtiin nuoresta ja tämän tilanteesta lähtöisin. Nuoret pitivät vastauksissaan merkityksellisenä, että ohjaajat olivat ymmärtäväisiä nuoren ja hänen tilanteensa suhteen.

Vuorovaikutusta ja yhteyttä kartoittavien kysymysten kohdalla nuoret toivat esiin muun muassa sitä, että ohjaajat osasivat auttaa nuorta rakentamaan sekaisista sisäisistä palasista selkeän suunnitelman. Nuoret arvostivat vastauksissa ohjaajien kuuntelevaisuutta ja kärsivällisyyttä. Toinen nuori toi esiin myös, että yhteisissä keskusteluissa oli tullut esiin paljon uusia näkökulmia hänen omiin asioihinsa.

Narratiivien rakentumiseen kytkeytyi vastaus, jossa nuori kuvasi, miten hänen valokuvansa muodostavat tarinan. Nuori totesi, että tarina jatkuu viimeisen kuvan jälkeenkin.

Vastauksessa oli voimavarakeskeinen sävy.

Vastauksissa tuli ilmi, että nuorille oli merkityksellinen kokemus olla aktiivisena toimijana prosessissa. He arvostivat paljon sitä, että saivat itse päättää kaikesta kuvien toteutuksessa, suunnittelusta viimeistelyyn.

Toisaalta toimintaan osallistuminen ei ollut nuorten mukaan aina helppoa: Yksi nuori kuvasi, miten joskus joutui suorastaan pakottamaan itsensä valokuvaa tekemään, ja näihin tilanteisiin liittyi myös stressaavuutta. Samassa pohdinnassa nuori vertasi tilannetta siihen, että ei olisi osallistunut työskentelyyn ja totesi, että toisaalta silloin mikään ei olisi myöskään muuttunut. Hän myös sanoi, että itsensä pakottaminen kuvaa tekemään oli vaikeaa, mutta myös kohotti hetkellisesti mielialaa, koska syntyi kokemus, että sai jotakin tehtyä.

Pohdimme keskenämme, että nuoren kannalta mahdollisuus jatkaa lopetuspäätöksen jälkeenkin saattoi olla merkityksellinen. Ajatteleme, että on osallisuuden kokemuksen kannalta hyödyllistä, että nuoret saavat kokemuksia siitä, että omaa jaksamistaan kannattaa kuunnella, ja että voinnin paranemisen jälkeen on uusi mahdollisuus jatkaa siitä, mihin jäi.

Toinen nuori kertoi vastauksessaan työskentelyn olleen inspiroivaa myös hänen tulevaisuuden suuntiaan ajatellen. Hän otti esiin myös yhteisen keskustelun ja tapaamisessa piirtämämme kaavakuvan opintopoluista. Nuori kertoi kokemuksen työskentelystä kokonaisuutena vahvistaneen ja selkiyttäneen hänessä ymmärrystä tulevaisuuden mahdollisuuksista.

Nuoret eivät antaneet palautteissaan kritiikkiä tai parannusehdotuksia.

Käymme läpi kehittämämme valokuvatyöskentelyn koko prosessiin liittyvää pohdintaa ja johtopäätöksiä luvussa yhdeksän.

8 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Kehittämistyöprosessissa eettisyys on yksi tärkeä toimintaa ohjaava tekijä. Etiikan tehtäväksi ymmärretään usein moraalisten vääryyksien estäminen ja hyvän määrän lisääminen maailmassa. Tutkimusetiikan voi sanoa olevan normatiivinen koodisto, joka ohjaa tutkimusta. (Lagerström, Pösö, Rutanen & Vehkalahti 2021, 13.) Samalla tavalla tutkimuksellisen kehittämistyön etiikan voi nähdäksemme ajatella oleva normatiivinen koodisto, joka ohjaa kehittämistyötä.

Noudatimme kehittämistyömme toteuttamisessa Helsingin yliopiston (2023) määrittelemiä hyvän tieteellisen käytännön lähtökohtia. Ensinnäkin toimintatapamme olivat rehellisiä, huolellisia ja tarkkoja niin työn toiminnallista osuutta toteuttaessa, dokumentoidessa kuin tuloksia esittäessä ja arvioidessakin. Teimme viittaamisen lähdetietoon asianmukaisesti. Tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien valinnassa käytimme eettistä harkintaa. Työn suunnittelun, toteutuksen ja raportoinnin teimme Laurea-ammattikorkeakoulun opinnäytetyölle sekä yleisemmin tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaan. Hankimme tutkimusluvut asianmukaisesti sekä selvitimme tekijöiden aseman, oikeudet, vastuut ja velvollisuudet. Kävimme läpi myös tulosten omistajuutta ja aineistojen säilyttämistä koskevat kysymykset sekä toimitimme tiedon kirjallisena tilaajaosapuolelle.

Kun työskennellään haavoittuvassa asemassa olevien lasten tai nuorten parissa, eettisyyteen on syytä kiinnittää erityisellä tavalla huomiota. Eettiset kysymykset tutkimustyön kohdalla voivat liittyä useisiin teemoihin aiheen ja näkökulman valinnasta lainsäädäntöön, kentällä toimimisen käytäntöihin ja moraalisiin valintoihin, tutkijan ja tutkittavien suhteisiin, tutkimusaineiston ja tulosten tuottamisen prosessiin sekä tulosten julkaisuun ja soveltamiseen (Lagerström ym. 2021, 14). Näitä eettisiä näkökulmia sovelsimme kehittämistyönä toteutettavaan opinnäytetyöhömmme.

Eettisen toiminnan kannalta ja oman oikeusturvammekin takia oli tarpeen olla riittävässä määrin tietoinen laeista ja sopimuksista. Niinpä tutustuimme lainsäädäntöön ja sopimukseen perustuslaista YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja muihin kansainvälisiin sopimuksiin sekä alan yleis- ja erityislainsäädäntöön.

Eettisyyden näkökulmasta myös tiedottaminen oli työssämme tärkeässä roolissa. Kaikkien asianosaisten sekä niiden, joilta tarvittiin lupia, tuli tietää ja ymmärtää, mihin nuoret olivat osallistumassa ja mitä se merkitsi. Laadimme nuorten vanhemmille ja sosiaalityöntekijöille kirjallisen tiedotteen työskentelystä. Yksikön johtaja toimitti tiedotteen kyseisille tahoille ja kysyi heiltä suostumusta nuorten osallistumiseen. Vanhemmat ja sosiaalityöntekijät antoivat suostumuksensa sähköpostiviestissä yksikön johtajalle.

Kun toimitaan alaikäisten asiakkaiden kanssa, yksityisyydensuojaan liittyviin asioihin on tarpeen kiinnittää erityistä huomiota. Keskustelussa yksikön johtajan kanssa sovimme, mitä tietoja yksiköstä kerrotaan raportissa, jottei työskentelyyn osallistuvien nuorten yksityisyydensuoja vaarantuisi. Nuorista puhutaan raportissa ilman tunnistetietoja. Raportissa ei puhuta myöskään yksikön työntekijöistä heidän nimillään. Täten tarvetta kokonaan salassa pidettävään raportin osaan ei yksikön johtajan mukaan ollut.

Eettistä toimintaa tukee kirjallisten sopimusten laatiminen. Familiar Oy edellyttää opinnäytetyön tekijöiltä Familiar Oy:n tutkimusluvun anomista. Me opinnäytetyön tekijät sekä Familiar Oy:n laatujohtaja allekirjoitimme kyseessä olevan tutkimuslupasopimuksen. Lisäksi oli

tärkeää, että työelämäkumppanilla oli tieto esimerkiksi siitä, miten kerättyä tietoa säilytetään sekä julkaistaan, ja meillä tekijöillä siitä, mitä meiltä edellytetään tiedon hallinnan suhteen. Näillä keinoilla varmistimme, ettei osallistujien tietoturva vaarannu. Luottamuksellisuuden ja vaitiolon tulee tuki olla peruseriaate lastensuojelun sijaishuollossa asuvien nuorten kanssa toimiessa toiminnassa ilman kirjallisia sopimuksiakin.

Lasten ja nuorten kohdalla yksi tärkeä eettisen pohdinnan aihe on suostumus tutkimukseen, tai tutkimukselliseen kehittämistyöhön, osallistumiseen. Nuorten osallistujien kohdalla suostumusta on tarkasteltava erityisen tarkasti ja otettava huomioon lapsen tai nuoren kehitystaso (Nieminen 2021, 36). Tulee varmistua siitä, että nuori ei osallistu esimerkiksi miellyttämisen tai hyväksynnän saamisen takia (Lagerström ym. 2021, 16). Hyvä, luottamuksellinen suhde kehittämistyön tekijöiden ja osallistujien kesken on siis tärkeä, mutta luottamusta ei saa käyttää välineenä suostumuksen saamiseen. Pyrimme kehittämistyössämme varmistamaan, että osallistujat olisivat mukana aidosta omasta tahdostaan, eivät esimerkiksi miellyttääkseen meitä tai omia ohjaajiaan. Toimimme niin, että ensin sijaishuoltoyksikön työntekijät pohtivat oman tietämyksensä pohjalta, ketkä nuorista voisivat olla aidosti kiinnostuneita osallistumaan valokuvatyöskentelyyn ja kysyivät asiaa heiltä alustavasti. Sitten me tapasimme nuoret, kerroimme projektista, keskustelimme ja tutustuimme. Painotimme nuorille, että osallistuminen oli täysin vapaaehtoista ja mieltään saisi myös muuttaa. Suunnitelmamme oli, että nuorten ei tarvitsisi tutustumistapaamisella vahvistaa osallistumistaan, vaan he voisivat kertoa päätöksestään ohjaajiensa välityksellä sulateltuaan asiaa omassa rauhassaan. Tällä pyrimme varmistamaan, että kieltäytyminenkin voisi tapahtua matalalla kynnyksellä.

Tutkijat eri tieteenaloilla ovat pohtineet nuorten tutkittavien mahdollisuuksia aitoon osallisuuteen (Lagerström ym. 2021, 15). Tämä oli oleellinen eettinen pohdinta myös meidän kehittämistyömme kohdalla, olihan kohderyhmän osallisuuden vahvistuminen kehittämistyömme nimenomaisena tavoitteenakin. Pyrimme varmistamaan nuorten osallisuuden niin, että he eivät olleet vain toimintamme objekti, vaan täysvaltaisina subjekteina mukana kokeilukulttuurin periaatteiden mukaisesti toteutettavassa työskentelyssä. Tämä tapahtui aidon dialogisuuden avulla. Vaikka meillä oli lähtökohtainen idea ja alustava suunnitelma työskentelyn toteutuksen suhteen, kohtasimme osallistujat aidosti kuulevina, uudenslaisille, odottamattomillekin, ajatukselle vastaanottavaisina sekä nöyrinä oman tietämistemme ja tietämättömyytemme suhteen.

Traumatisoituneiden nuorten kanssa työskennellessä kehittämistyön tekijöiden tulee tuntea omat ammatilliset rajoitteensa ja valita toimintatapansa sen mukaisesti. Opinnäytetyötä tekevinä sosionomiopiskelijoina emme olleet psykoterapeutteja, ja vaikka työskentelyllä oli mahdollisuus olla nuorille terapeutista, se ei ollut terapiaa. Meidän tehtävämme oli varmistaa asiakkaiden psyykinen turvallisuus kaikissa tilanteissa. Tähän vaikutimme

toimimalla koko prosessin ajan traumainformoidusti. Se ei olisi ollut mahdollista ilman riittävää perehtyneisyyttä aihepiiriä koskevaan teoreettiseen ja tutkittuun tietoon.

9 Eletty, oleva ja tuleva valokuvassa

Tarkoituksenamme käsillä olevassa opinnäytetyössä oli kehittää ja toteuttaa terapeutistavoitteista valokuvatyöskentelyä traumainformoidusta näkökulmasta, sillä halusimme lisätä traumatietoisuutta luovien menetelmien ohjaamistyössä. Tavoitteenamme oli haavoittuvassa asemassa olevien lastensuojelun sijaishuollon asiakkaiden osallisuuden kokemusten vahvistaminen. Heillä kynnys virikkeiseen toimintaan osallistumiseen voi olla korkea. Osallisuuden kokemusten avulla tavoitteenamme oli myös tarjota luovasta toiminnasta kumpuavia voimaantumisen kokemuksia. Pyrkimyksenämme oli työskentelyn avulla vahvistaa osallistujien resilienssiä ja laajentaa turvallisesti heidän psyykkistä sietoikkunaansa, jotta myös tunteiden säätely ja traumaoireiden hallinta helpottuisivat.

Nuoruus on siitä erityinen kehitysvaihe, että se on eräällä tavalla toinen mahdollisuus: Aivojen plastisuuden takia nuoruudessa on mahdollisuus korjata aiemmin lapsuudessa kehityksessä tapahtuneita vaurioita (Kiuru 2023, 182-183). Vaurioiden korjaamisessa tarvitaan usein tukea, ja tätä tukea on mahdollista tarjota lastensuojelun sijaishuollossa olevalle nuorelle erilaisilla keinoilla. Esimerkiksi luovilla menetelmillä on mahdollista vaikuttaa ihmisten osallisuuden kokemukseen (Känkänen 2013, 35).

Olemme ammattivalokuvaajia, mutta valokuvan valinta luovan, toiminnallisen kehittämistyömme välineeksi ei silti ollut meille itsestään selvä. Työssämme valokuvaajina olemme omaksuneet ansiokasta lopputulosta korostavan lähestymistavan valokuvan tekemiseen emmekä olleet varmoja valokuvan mahdollisuuksista todellisena voimaannuttajana. Lähdimme kehittämistyössämme tutkimaan, olisiko paradigmaamme mahdollista muuttaa. Lopputuloksena työskentelymme fokus muuttui lopputuloskeskeisestä lähemmäs prosessikeskeistä lähestymistapaa, jolloin löysimme molemmat uusia näkökulmia valokuvaan ja sen tekemiseen sekä potentiaaliin sosiaalialalla käytettävänä työvälineenä.

Matalan kynnyksen ketterän kokeilun menetelmä (Aho 2023, 51-55) mahdollisti kehittämistyöprosessissamme sekä ammatillisen että henkilökohtaisen kasvun ja kehittymisen. Ketterä kokeileminen mahdollisti uuden lähestymistavan kokeilemisen nopeasti, mikä madalsi kynnystä riskin ottamiseen ja uusien toimintatapojen kokeilemiseen. Kokeilukulttuurin ketterä sykli koostuu neljästä vaiheesta; vuoropuhelusta, tavoitteen asettamisesta, kokeilusta ja reflektiosta (Aho 2023, 241). Nämä vaiheet toteutuivat kehittämistyössämme läpileikkaavana rakenteena, useassa sisäkkäisessä syklissä. Sykli toistui niin jokaisessa yksittäisessä tapaamisessa nuorten kanssa, jokaisen valokuva-aiheen

työstämässä, koko nuorten kanssa työskentelyn prosessissa kuin kehittämistyömme kokonaisuudessa.

Vuoropuhelussa olivat läsnä me tekijät, toimeksiantaja, nuoret ja opinnäytetyömme ohjaaja. Lisäksi toimintamme kävi jatkuvaa vuoropuhelua tietoperustan kanssa, ja tietoperustan sisällä teoriat vuoropuhelivat keskenään. Asettamamme tavoite ohjasi valintojamme toimintamme kaikissa vaiheissa. Kokeileminen alkoi luontaisesti heti ensimmäisellä tapaamisella nuorten kanssa ja oli vahvasti läsnä toiminnassa siitä lähtien. Reflektio oli keskeinen elementti meidän keskinäisessä oppimisessamme ja toimintamme kehittämisessä, mutta myös tavoitteiden saavuttamisessa yhteistoiminnassa nuorten kanssa. Kaikki tämä mahdollistui yhteistyökumppanimme toimivan lastensuojeluyksikön johdon tuen sekä kaikkien osallisten kokeman psykologisen turvallisuuden myötä.

Valokuvatyöskentely sisälsi tutustumista ja valokuvien suunnittelua sekä niiden rakentamista yksilötyönä osallistujien kanssa. Työskentelyn teema oli omaelämäkerrallinen. Lähtökohtaisena ideana oli tuottaa kummankin osallistujan kanssa kolmen omakuvateoksen sarja, jossa kukin valokuva edustaisi osallistujan suhdetta itseensä. Ensimmäisessä kuvassa keskityimme siihen, millaisena nuori kokee itsensä lapsena tai menneisyydessä. Toisessa kuvassa pyrimme tuomaan esille sitä, minkälaisena nuori kokee itsensä nykyisyydessä. Kolmannessa kuvassa suuntasimme katseen tulevaisuuteen: nuoren näkemyksiin itsestään tulevaisuudessa sekä hänen toiveisiinsa ja haaveisiinsa.

Käyttämässämme Echo Training -mallissa on seitsemän porrasta (Sarvela 2020a), joiden mukaan toteutimme työskentelyä. Turvan kokemisen vahvistaminen oli työskentelymme ytimessä sen kaikissa vaiheissa. Polyvagaaliteorian näkökulmasta turvan kokemus tapahtuu hermostollisella tasolla niin kutsutussa sosiaalisen liittymisen tilassa eli sietoikkunassa (Karkkunen 2020). Hermoston säätelyn mahdollistuminen oli täten tärkeä näkökulma kaikessa tekemisessämme.

Luovassa toiminnassa uuden luomisella on potentiaalia olla inspiroivaa ja voimaannuttavaa, mutta se saattaa tuntua myös pelottavalta totutuista rutiineista poikkeamiselta. Niinpä pyrimme madaltamaan asiakkaiden kynnystä luovaan toimintaan. Tarjosimme asiakkaille tukea työskentelyn alkuvaiheessa, kun inspiraatio ei ollut vielä syttynyt ja työskentely saattoi tuntua vaivalloiselta, ehkä jopa uhkaavalta. Sanoitimme luovan työskentelyn eri vaiheita sekä ennen työskentelyä että sen lomassa. Verbalisoimme inspiroitumisen ja motivoitumisen heräämiseen, kuvan suunnitteluun, toteuttamiseen sekä viimeistelyyn liittyviä näkökohtia ja pohdimme niitä yhdessä asiakkaiden kanssa. Pyrkimyksenämme oli, että asiakas kokisi riittävästi turvaa uskaltaakseen lähteä kohti luovaa prosessia siihen lähes vääjäämättömänä osana kuuluvasta epävarmuuden elementistä huolimatta.

Asiakkaan vireystilojen havainnointi, tunnistaminen ja tarvittaessa säätely oli keskeistä turvallisuuden tunteen muodostumiselle ja ylläpitämiselle. Pyrimme havainnoimaan asiakkaan kehonkieltä sekä tarvittaessa joko rauhoittamaan tai aktivoimaan hänen vireystilaansa sietoikkunaan pääsemiseksi ja sen ylläpitämiseksi. Tämä tapahtui sekä tilallisten että työn kulkuun liittyvien näkökohtien välityksellä. Koska säädely työntekijä toimii asiakkaalle ankkurina sietoikkunaan, oleellista oli myös meidän ohjaajien oman hermostollisen tasapainomme tietoinen säätely. Tietoinen, syvä hengitys kulki työkaluna mukanaamme työskentelyn eri vaiheissa.

Keskityimme kehittämässämme traumainformoidussa valokuvatyöskentelyssä vaalimaan yhteyden kokemuksia. Tämä tapahtui terapeutisesta läsnäolosta käsin eli olemalla kokonaisvaltaisesti sitoutuneita, vastaanottavaisia ja virittäytyneitä asiakkaaseen. Kohtasimme nuoret myötätuntoisesti, kuulumme heitä, otimme vastaan heidän kokemuksensa ja validoimme sitä.

Kehittämässämme valokuvatyöskentelyssä korostui myös pyrkimys yhtenäisten narratiivien luomiseen sekä kielellisen että kuvallisen ilmaisun tasoilla. Työskentely sisälsi omaelämäkerrallisten omakuvien tekemistä rakennetun valokuvan keinoin, joten prosessissa sekä keskusteltiin että kuvitettiin valokuvien asiakkaan suhdetta omaan elämäntarinaansa. Työskentelyn myötä menneet, nykyinen ja tuleva asettuivat tarkasteltavaksi paitsi erikseen myös suhteessa toisiinsa. Valmis kuvasarja - kuvallinen kertomus - antoi konkreettisen, visuaalisen, muodon narratiiville. Voimavarojen esiin nostamisella ja konkretisoitumisella oli mahdollisuus muovata työskentelyyn osallistuneiden sisäistä narratiivia voimaantumista lisääväksi.

Pyrimme tukemaan asiakkaan aktiivista toimijuutta kuuntelemalla aidosti hänen kokemustaan työskentelystä sekä hänen taiteellisia ideoitaan tuomitsematta, arvottamatta ja ohjaamatta luovaa prosessia omien mieltymystemme suuntaisesti. Rohkaisimme asiakkaita tuomaan esiin omia ideoitaan sekä kokemuksiaan ja pidimme näitä eksplisiittisesti suurella arvolla. Tämän itseilmaisuuksiin kannustamisen ajattelimme osaltaan vahvistaneen nuorten sosioemotionaalisia taitoja.

Työskentelyn ydinajatus oli, että prosessi itsessään on onnistuminen. Lopputuloksen taiteellisten ansioiden sijaan prosessin merkityksellisyyttä korostavalla ohjauksellamme tuimme siis työskentelyyn osallistuvien nuorten mahdollisuutta kokea onnistumisia ja nähdä kyvykkyyttä itsessään prosessin kaikissa vaiheissa. Pyrimme herättämään nuorten luottamusta itseensä myös tuomalla työskentelyssä aktiivisesti esiin nuorissa aidosti näkemäämme hyvää.

Trauman jälkeistä kasvua pyrimme mahdollistamaan luovan toiminnan myötä vahvistuvalla ongelmanratkaisukyvyllä. Lisäksi ajattelimme, että valokuvien suunnitteleminen ja keskittymisen ylläpitäminen huolimatta mahdollisesta epämukavuudesta tai epävarmuudesta

vahvistavat luottamusta omaan pystyvyyteen sietää epämukaviakin tilanteita. Epävarmuuden sietämisen harjoittelulla turvallisessa ympäristössä valokuvan tekemisen prosessissa oli nähdäksemme potentiaalia vahvistaa myös nuorten resilienssiä.

Prosessin edetessä meille alkoi avartua näköala siihen, minkälaisia vuoropuhelun mahdollisuuksia prosessi sen kaikille osapuolille voisi avata. HavaitSIMME, että valokuvan tekijän on mahdollista käydä voimaantumista vahvistavaa dialogia omakuvan kanssa valokuvan tekijän, valokuvan subjektin sekä sen katsojan näkökulmista. Tämän lisäksi valokuvan tekemisen prosessia voi dialogisesti sekä osallisuutta vahvistavasti jakaa prosessiin osallistuvien kesken. Nämä vuoropuhelun mahdollisuudet luovat nähdäksemme yhteyden tunnetta sekä rakentavat yhtenäistä narratiivia. HavaitSIMME, että rakennetun valokuvan ja erityisesti omakuvan välityksellä voi syntyä merkityksellisiä havaintoja sekä nuoresta itsestään kuvan subjektina että nuoren omasta katseesta, joka omaan kuvaan lankeaa.

Nuoret ilmaisivat toiveitaan aktiivisesti koko prosessin aikana. Me kuulimme heidän toiveensa ja muokkasimme toimintaa niiden pohjalta. Kokeilukulttuurin mukaisessa prosessissa nuoret saivat kokemuksen ajatustensa ilmaisemisesta turvallisessa ympäristössä, kuulluksi tulemisesta ja aktiivisina toimijoina olemisesta, osallisuudesta.

Valokuvan tekemisessä lopputulos on useimmiten vähintään jossain määrin kokeilemisen tulos, silloinkin, kun se on ennalta pitkälle suunniteltu. Kaikkea ei joka tapauksessa pysty etukäteen tietämään, esimerkiksi, miltä idea näyttää linssin läpi tai kennolle piirtyessään, miten valo käyttäytyy tai tuntuuko kuva kaipaavan sittenkin jotakin aivan muuta. Näin valokuvan tekeminen tapahtuu yleensä luontaisesti kokeilukulttuurisesti.

Luovaan toimintaan ja terapeutukseen valokuvan tekemiseen liittyy aina epävarmuutta, koska lopputulosta ja prosessin herättämiä sisäisiä reaktioita ei voi täysin ennakoida. Tämä voisi olla traumainformoidusta näkökulmasta riski. Siksi ohjaajan kriittisen tärkeä tehtävä on varmistaa, että kohti tuntematonta meneminen mahdollistuu turvallisesti. Ohjaajan tulee kyetä luomaan tila, jossa asiakkaan mahdollisille reaktioille on tilaa nousta esiin ja tulla kohdatuiksi kestettävällä tavalla. Ohjaaja toimii kanssasäätelijänä, ankkurina, jonka rauhallinen, vakaa olemus auttaa asiakasta kokemaan turvaa ja siitä käsin tarvittaessa kohtaamaan haastaviakin sisäisiä kokemuksia (Sarvela 2020a). Kun asiakas tällä tavoin pystyy kohtaamaan vaikeita asioita riittävän hallitusti ja turvallisesti, nähdäksemme kokemus voi olla osallisuutta ja voimaantumista vahvistava.

Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kanssa työskennellessä on oleellista pohtia työntekijän roolia toiminnassa myös siitä näkökulmasta, että missä määrin hän toimii toiminnan mahdollistajana tai edellytyksenä (Weiser 1999, 122). Jos mukana on riippuvuuden elementti, on olemassa riski, että toiminta ei johda asiakkaan osallisuuden lisääntymiseen, vaan jopa päinvastoin. Merkitsimme kysymyksen työskentelypäiväkirjaamme: "Tätä meidän

on prosessissamme oleellista pohtia: Tavoitteenamme on osallisuuden vahvistuminen ja voimaantuminen - mutta tuomme mukanaamme sekä välineistöä että teknistä osaamista, jota nuorilla ei muutoin ole käytettävissään. Miten näissä puitteissa varmistamme sen, että tuemme nuoria myös työpajan jälkeisen osallisuuden ja voimaantumisen suuntaan?”

Jäimme vielä pohtimaan, miten traumainformoidun otteen toteutuminen olisi varmistunut tilanteessa, jossa esimerkiksi nuoren voinnissa tapahtuneiden muutosten takia työskentely olisi jäänyt vain menneen vaikean ajan käsittelyyn. Tai toisaalta, miten traumainformoitu ote olisi toteutunut tilanteessa, jossa menneiden hankalien kokemusten rakentaminen valokuviksi olisi työskentelyssä heikentänyt nuoren vointia. Työskentelyn kehittäminen edelleen edellyttää näiden kysymysten ratkaisemista.

Näemme kuitenkin, että kehittämämme traumainformoitu valokuvatyöskentely toimii voimauttavana käytänteenä, jonka avulla sosioemotionaalisilla taidoilla ja resilienssillä on mahdollisuus lisääntyä sekä edistää trauman jälkeistä kasvua. Nämä nähdäksemme mahdollistavat myös toimintaan osallistuvien asiakkaiden osallisuuden kokemusten vahvistumista.

Pidämme mahdollisena, että jatkamme tulevaisuudessa kehittämämme valokuvatyöskentelyn kehittämistä hankkeena. Suunnitelmanamme on tällöin hahmottaa tämän kaltaiselle työskentelylle parhaiten soveltuvaa ympäristöä sekä yhteistyökumppaneita. Tavoitteenamme on jatkossa kehittää työskentelyä yhä paremmin nuorten osallisuutta ja voimaantumista vahvistavaksi kokonaisuudeksi.

Työskentely nuorten kanssa syvensi ymmärrystämme traumainformoidusta luovasta työskentelystä sekä kokeilukulttuurin mukaisesta kehittämistyöstä, ja tämä ymmärrys sai meidät pohtimaan toiminnan kehittämistä edelleen, yhä joustavampaan suuntaan. Ymmärsimme uudella tasolla, miten tässä osallisuuden vahvistumiseen ja voimaantumiseen tähtäävässä valokuvatyöskentelyssä kyse oli oikeastaan varsin vähän valokuvasta. Reflektoimme koko työskentelyn prosessia ja tulimme siihen päätelmään, että oleellisinta työskentelyssä ei kuitenkaan ollut valokuva välineenä, vaan luova prosessi ja kaikki, mitä nuorella tässä prosessissa tapahtui. Valokuva välineenä oli tässä tapauksessa väylä tavoitteiden mukaisten hyötyjen saavuttamiseen työskentelyn avulla, muttei tärkein elementti siinä. Uskomme että palkitsevat kokemukset itsensä kohtaamisesta, itseilmaisusta ja omiin asioihin vaikuttamisesta jättävät ihmiseen muistijäljen. Tuon jäljen kanssa uusia voimaannuttavia kokemuksia kohti voi olla tulevaisuudessa helpompi hakeutua - muidenkin väylien kautta.

Lähteet

Painetut

- Aho, T. 2023. Kokeilukulttuuri. Johda kasvua joka päivä. Helsinki: Alma Talent.
- Halkola, U. 2020. Valokuvaterapia. Teoksessa Huttunen, O. & Kalska, H. (toim.) Psykoterapiat. 4. painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 421-424.
- Kiuru, N. 2023. Nuoruus. Teoksessa Ahonen, L., Pulkkinen, T. & Ruoppila, I. (toim.) Ihmisen psykologinen kehitys. 10. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 182-242.
- Känkänen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa - kohti tilaa ja kokemuksia. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Maanmieli, K. & Sarvela, K. 2022. Yhteinen mieli: Traumatietoutta mielenterveystyöhön. Helsinki: Basam Books.
- Rauhala, L. 2005. Ihmiskäsitys ihmistyössä. 3. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarinen, J. & Taipale, J. 2019. Donald Winnicott luovuudesta. Niin & Näin 4/2019, 69-78.
- Savolainen, M. 2009. Voimauttava valokuva. Teoksessa Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert T. & Koulu, L. (toim.) Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Duodecim, 210-227.
- Sinkkonen, J. 2018. Kiintymyssuhteet elämänkaaressa. Helsinki. Duodecim.
- Taskinen, S. 2012. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: Sanoma Pro.
- van der Kolk, B. 2022. Jäljet kehossa - Trauman parantaminen aivojen, mielen ja kehon kautta. Suomentaja Hartikainen, T. 7. painos. Helsinki: Viisas Elämä.
- Weiser, J. 1999. PhotoTherapy Techniques: Exploring the Secrets of Personal Snapshots and Family Albums. Vancouver: PhotoTherapy Centre.

Sähköiset

- Familiar Oy 2023. Toimipaikat. Viitattu 27.4.2023. <https://familiar.fi/toimipaikat>
- Helsingin yliopisto 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö. Viitattu 22.5.2023. <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimus/vastuullinen-tiede/tutkimusetiikka/hyva-tieteellinen-kaytanta>
- Huhtinen-Hildén, L. & Karjalainen, A. L. 2019. Luova toiminta siltana itsen, toisiin ja osallisuuteen. Teoksessa Karjalainen, A. L. (toim.) Luovan toiminnan työtavat. Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lagerström, H, Pösö, T. Rautanen, N. & Vehkalahti, K. 2021. Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa Lagerström, H, Pösö, T. Rautanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) Lasten ja nuorten tutkimusetiikka. Nuorisotutkimusseura ry, 10-24. Viitattu 22.5.2023. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/lasten_ja_nuorten_tutkimuksen_etiikka_web.pdf

Karkkunen, A. 2020. Kehon ja mielen vakauttamisen merkitys suhteessa. Teoksessa Auvinen, E. & Sarvela, K. (toim.) Yhteinen kieli. Traumatietoisuutta ihmisten kohtaamiseen. E-kirja. Helsinki: Basam Books.

Lastensuojelulaki 417/2007. Viitattu 12.7.2023.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun käsikirja 2023a. Huostaanotto. Viitattu 14.7.2023.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto>

Lastensuojelun käsikirja 2023b. Jälkihuolto. Viitattu 14.7.2023.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto>

Lastensuojelun käsikirja 2023c. Kiireellinen sijoitus. Viitattu 14.7.2023.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/kiireellinen-sijoitus>

Lastensuojelun käsikirja 2023d. Lastensuojeluasian vireilletulo. Viitattu 13.7.2023.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluasian-vireilletulo>

Lastensuojelun käsikirja 2023e. Lastensuojeluilmoitus. Viitattu 13.7.2023.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus>

Lastensuojelun käsikirja 2023f. Lastensuojeluilmoitus ja lastensuojeluasian vireilletulo. Viitattu 13.7.2023. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo>

Lastensuojelun käsikirja 2023g. Lastensuojelulaitokset. Viitattu 14.7.2023.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset>

Lastensuojelun käsikirja 2023h. Lastensuojelun avohuolto. Viitattu 14.7.2023.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto>

Lastensuojelun käsikirja 2023i. Mitä on lastensuojelu. Viitattu 13.7.2023.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

Lastensuojelun käsikirja 2023j. Sijaishuollon muodot. Viitattu 14.7.2023.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot>

Lastensuojelun käsikirja 2023k. Sijaishuolto. Viitattu 14.7.2023.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>

Lipponen, K. 2020. Resilienssi arjessa. E-kirja. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Nieminen, L. 2021. Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Lagerström, H, Pösö, T. Rautanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) Lasten ja nuorten tutkimusetiikka. Nuorisotutkimusseura ry, 25-42. Viitattu 22.5.2023.
https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/lasten_ja_nuorten_tutkimuksen_etiikka_web.pdf

Sarvela, K. 2020a. Hyviä tapoja omaksumassa - malleja maailmalta. Teoksessa Auvinen, E. & Sarvela, K. (toim.) Yhteinen kieli. Traumatietoisuutta ihmisten kohtaamiseen. E-kirja. Helsinki: Basam Books.

Sarvela, K. 2020b. Traumainformoidun hoivan taustaa. Teoksessa Auvinen, E. & Sarvela, K. (toim.) Yhteinen kieli. Traumatietoisuutta ihmisten kohtaamiseen. E-kirja. Helsinki: Basam Books.

Seikkula, J. 2019. Ruumiillisuus psykoterapiassa: dialogista toisiinsa virittäytymistä ja synkroniaa. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 18.5.2023.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/71724/Ruumiillisuus-psykoterapiassa.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Viitattu 12.7.2023.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Suomen perustuslaki 731/1999. Viitattu 12.7.2023.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 1989. Lapsenoikeudet.fi. Viitattu 11.7.2023.
<https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Kuviot

Kuvio 1: Ketterän syklin sipulimainen rakenne.....	34
--	----

Liitteet

Liite 1: Ensimmäisen liitteen otsikko	59
Liite 2: Toisen liitteen otsikko	60

Liite 1: Valokuvatyöskentelyn esittely toimeksiantajalle ja yhteistyötahoille

24.5.2023

Eletty, oleva ja tuleva. Traumainformoitu valokuvatyöskentely lastensuojelun sijaishuollossa

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Laurea ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä, jossa kehitämme terapeutistavoitteista valokuvatyöpajakonseptia traumainformoidusta näkökulmasta. Haluamme lisätä traumatietoisuutta luovien menetelmien ohjaamistyössä. Tavoitteenamme on vahvistaa sellaisten asiakasryhmien osallisuuden kokemuksia, joilla kynnys virikkeiseen toimintaan osallistumiseen on korkea. Osallisuuden kokemusten avulla pyrkimyksenämme on myös tarjota luovasta toiminnasta kumpuavia voimaantumisen kokemuksia turvallisessa ja hyväksyvässä ilmapiirissä. Tarkoituksenamme on työpajatoiminnan avulla vahvistaa osallistujien resilienssiä ja laajentaa turvallisesti heidän psyykkistä sietokunansa, jotta myös tunteiden säätely ja traumaoireiden hallinta helpottuu.

Suunnitteilla oleva valokuvatyöpaja on yksilötyötä. Työpaja sisältää tutustumista, suunnittelua ja kuvantekemistä yhdessä osallistujien kanssa. Työpajan teema on omaelämäkerrallinen. Tarkoituksena on tuottaa jokaisen osallistujan kanssa kolmen teoksen sarja, joista kukin kuva edustaa osallistujan suhdetta itseensä. Ensimmäisessä kuvassa keskitytään siihen, minkälaisena nuori kokee itsensä pienenä lapsena. Toisessa kuvassa pyritään tuomaan esille sitä, minkälaisena nuori kokee itsensä tällä hetkellä. Kolmannessa kuvassa pyritään luotaamaan tulevaisuuteen ja nuoren näkemyksiin ja haaveisiin itsestään tulevaisuudessa.

Meillä on molemmilla noin 15 vuoden kokemus ammattivalokuvaajana toimimisesta. Käytämme opinnäytetyössä menetelmänä terapeutista valokuvaamista rakennetun valokuvan viitekehityksessä. Rakennetulla valokuvalla tarkoitetaan kuvan tekemisen menetelmää, jossa lavastetaan maailmoja ja kohtauksia ainoastaan kameraa varten. Valokuvan rakentamista voi kuitenkin myös olla valokuva- tai negatiivikollaasien tekeminen tai valokuvan rakentaminen kuvankäsittelyohjelmalla.

Rakennetun valokuvan menetelmässä kaikki kuvassa ilmenevä on tietoisten valintojen seurausta. Tällaisen fiktiivisten fantasiamaailmojen rakentamisen avulla valokuva irtautuu suorasta roolistaan todellisuuden tallentajana ja lähentyy maalaustaidetta. Lisäksi performatiivisuus on rakennetun valokuvan menetelmän ytimessä. Sen avulla omia sisäisiä maailmojaan tai kokemuksiaan on mahdollista rakentaa valokuvan näyttämölle. Näyttämölle voi myös luoda kohtauksia, jotka tuovat näkyväksi valokuvan rakentajan sisäistä kokemusta. Rakennetun valokuvan avulla on mahdollista käsitellä asioita, jotka eivät ole tavoitettavissa kielen tasolla. Tällaisena menetelmä sopii erityisen hyvin tavoittamaan sisäistä kokemusta ihmisen varhaisimmista kehitysvaiheista ennen kielellistä kehittymistä.

Työpajat toteutetaan kesän 2023 aikana. Tapaamisia on neljästä kymmeneen kertaa.

Ystävällisin terveisin,
Satu Haavisto & Elvi Rista

Liite 2: Kysymykset nuorille työskentelyn jälkeen

1. Minkälainen prosessi valokuvatyöskentely on sinulle ollut? Minkälaisia (sisäisiä) vaiheita sinun omassa prosessissasi / työskentelyssäsi oli?
2. Miltä työskentely on tuntunut? Missä ja miten tämä tunne on kehossa tuntunut?
3. Miten työskentely vastasi odotuksiasi?
4. Miten koit vuorovaikutuksen ohjaajien kanssa?
5. Mitä olisimme voineet tehdä toisin? Kesto, tiiviys, työskentely, aiheet?
6. Miltä tuntui sitoutua tämän kestoiseen työskentelyyn?
7. Oliko työskentelyn kesto sopiva / liian pitkä / liian lyhyt?
8. Oliko tapaamisten kesto sopiva / liian pitkä / liian lyhyt?
9. Mitä mieltä olet valokuvatehtävien aiheista?
10. Minkälaista valokuvan rakentaminen mielestäsi oli?
11. Miten työskentely on vaikuttanut sinuun?
12. Miten olet hyötynyt työskentelystä?
13. Miten työskentelyä voisi mielestäsi kehittää/ parantaa?
14. Mikä työskentelyssä tai tilanteessa tai meissä edesauttoi sitä, että toit rohkeasti omia ideoitasi ja näkemyksiäsi esiin? Mitä olisimme voineet tehdä toisin?
15. Mikä työskentelyssä kannatteli sitä, että ideat tulivat toteutettua? Mitä olisimme voineet tehdä toisin?